Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Martin Duraj

Problematika expropriace v mezinárodním právu s důrazem na meziválečnou éru

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na *téma „Problematika expropriace v mezinárodním právu s důrazem na meziválečnou éru“* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 20. března 2019 Martin Duraj

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., za jeho odborné vedení, trpělivost, cenné rady a vstřícný přístup při psaní této diplomové práce.

Poděkování patří také mojí rodině a přítelkyni Barboře Mrkvové, kteří mě podporovali v průběhu celého studia. Bez Vaší pomoci by mé studium nebylo možné.

Obsah

Úvod 1
1. Vlastnictví, vlastnické právo, jejich obsah a omezení 3
1.1 Nedotknutelnost vlastnictví 3
1.2 Pojem a geneze institutu vlastnictví 6
1.3 Omezení vlastnického práva 10
1.3.1 Konfiskace 11
1.3.2 Vyvlastnění 13
1.4 Úprava a ochrana vlastnictví v předválečném a poválečném Československu 16
2. Expropriace v mezinárodní právu v době meziválečné 22
2.1 Předmět vyvlastnění a problematika tzv. vested rights 25
2.2 Stát jako subjekt expropriace a jeho práva 28
2.3 Mezinárodní minimální standard a zacházení s cizinci 30
2.4 Zákaz diskriminace 38
3. Náhradová problematika vyvlastnění 41
3.1 Idea nedotknutelnosti vlastnictví v náhradové problematice 42
3.2 Náhradová problematika v poválečném Československu 51
Závěr 55
Klíčová slova 56
Abstrakt 57
Key words 58
Abstract 59
Seznam zdrojů 60

Úvod

Cílem mé práce, věnující se pojmu a genezi vyvlastnění v době meziválečné z mezinárodně-právní perspektivy, je hledání odpovědi na případnou problematičnost expropriací. Vývoj po I. světové válce, byl takový, že Evropu zachvátila vlna revolučních požárů a s nimi souvisejících hromadných expropriací, jimiž si nová vládnoucí třída upevňovala moc ve svých rukou. Odpověď na otázku problematičnosti výše uvedeného je závislá na zvážení dosti protichůdných argumentů. Na straně jedné stojí doktrinální kontinuita vnitrostátního práva v otázce vyvlastnění a jeho náhrady (tedy ochrany vlastnického práva a otázka mezinárodního standardu zacházení – *vested rights*) a na straně druhé nezpochybněná a nezpochybnitelná suverenita státu a tzv. právo státu na sebezáchovu.

Expropriace z pohledu mezinárodního práva není v České republice, na rozdíl od vyvlastnění dle práva vnitrostátního, příliš zpracovaným tématem a rozhodně si zaslouží větší pozornost. K vývoji práva vnitrostátního upravujícího expropriaci, uvádí Horák opakovaně, jak je pro dnešní dobu příznačné nekritické nahlížení na období I. republiky, která svým příklonem k sociálnímu rozměru vlastnictví a relativizací ochrany vlastnictví otevřela pomyslnou Pandořinu skříňku. Otevření této skříňky náš právní vývoj pomyslně posunula jen krůček k arizaci majetku. Ač idealizaci první republiky, z důvodu jejího pokládání do kontrastu s tím, co do roku 1989 následovalo, chápu, mám přesto za to, že je vhodné na ni nazírat střízlivým pohledem. K vývoji pohledu mezinárodně-právní jurisprudence na expropriační problematiku,je nutné podotknout, že tento pohled se ubírá stejným směrem jako výše uvedené.

Dále je z práce patrno, že ačkoliv šla mezinárodní praxe před první světovou válkou ruku v ruce s doktrínou nedotknutelnosti vlastnictví (byť ne v úplném souladu s Hullovou doktrínou – *prompt, adequate and effective compensation*), tak ve dvacátých letech dvacátého století, společně s komunistickými revolucemi, došlo k odklonu od tohoto zaužívaného pravidla. Závěrem však podotýkám, že existence nějakého *usu* v tomto směru je sporná.

Již název práce akcentuje vývoj problematiky *„v době meziválečné“*. Toto se odráží zejména v použitých zdrojích, které pochází z pera dobových právnických autorit jako je Pražák, Kallab, Kučera, Hoetzel, Weyr a další. Tyto tuzemské prameny jsou doplňovány publikacemi cizojazyčný, kdy k tomu podotýkám, že v zahraničí je toto téma zpracováno obšírněji.

Práce je členěna do tří kapitol, kdy první pojednává o institutu vlastnictví. To pro pochopení problematiky vyvlastnění považuji za nezbytné a proto se v předložené práci tímto institutem zabývám. Mám za to, že vyvlastnění je s vlastnictvím nerozlučně spjato (jedná se o určitý protipól pojmu vyvlastnění) a podoba vyvlastnění se odvíjí od úrovně ochrany vlastnictví. Na této kapitole mám mj. ambici ukázat, že i takový pojem jako je vlastnictví, není v žádném případě pojmem neměnným v prostoru a čase. První kapitola je členěna na čtyři podkapitoly, kdy v první se věnuji pojmu a samotné genezi institutu vlastnictví, v druhé účení
o nedotknutelnosti vlastnictví. Poslední dvě podkapitoly dedikuji omezení vlastnického práva. Protože historicky se z různých důvodů pro toto omezení používají různé názvy, je třetí podkapitola členěna na dvě kapitoly nižší kategorie – konfiskace a vyvlastnění. Čtvrtá subkapitola se zaobírá ochranou a úpravou vlastnického práva v předválečném Československu.

Kapitola druhá a třetí obsahuje gró mé práce a analyzuje vyvlastnění z mezinárodně-právní perspektivy. Kapitola druhá, věnující se samotnému pojmu mezinárodní expropriace, je rozdělena na čtyři subkapitoly, pokrývající některé tradiční podmínky expropriace po právu, tedy náležitosti subjetků, předmětu, dodržení zákazu diskriminace a s nimi související problematiky. Rovněž je zde pojednáno o mezinárodním minimální standardu zacházení. Kapitola poslední obsahuje pojednání o náhradě za vyvlastnění a vývoj pohledu na tuto problematiku, jakožto obligatorní náležitost vyvlastnění. Poslední podkapitola se stejně jako poslední subkapitola první kapitoly, zaobírá aplikací výše uvedeného na poválečné Československo.

1. Vlastnictví, vlastnické právo, jejich obsah a omezení

V následujících kapitolách bude pojednáno o pojmu vlastnictví a vlastnické právo tak, že budou oba tyto pojmy vymezeny a třízeny, rovněž bude pojednáno o případném rozdílu mezi nimi. Dále nastíním definici vlastnictví a její obsah s odkazem na genezi a stručný vývoj tohoto pojmu od římského práva až po moderní osvícenské pojetí.

Druhá podkapitola se bude věnovat tezi o nedotknutelnosti vlastnictví, kdy představí genezi tohoto pojmu a jeho ideové kořeny, s tím že bude poukázáno na praktické přístupy k tomuto pojmu a to i na poli mezinárodního práva.

Třetí podkapitola pojednává o omezení vlastnického práva obecně a to nejen o vnitřním, pojmovém omezení institutu, ale i o omezeních vnějších, jako je konfiskace a vyvlastnění (v užším slova smyslu) a rozdílu mezi nimi. Každému z těchto specifických omezení je věnována jedna podkapitola (1.3.1. a 1.3.2.) v rámci podkapitoly třetí.

Čtvrtá podkapitola se věnuje úpravě a přístupu k ochraně vlastnického práva na našem území v době před a po první světové válce, kdy poukazuje na diskontinuitu ochrany vlastnického práva v poválečném Československu a na zdánlivě podvojný charakter judikatury vysokých soudů, kdy z této je dle mého názoru patrná dobová poplatnost judikatury NS z důvodu chystané pozemkové reformy.

1.1 Nedotknutelnost vlastnictví

Ačkoliv Velká francouzská revoluce proklamovala zásadu nedotknutelnosti vlastnictví jakožto přímý důsledek individuální svobody jednotlivce, přesto bylo vlastnické právo pokládáno za zákonodárnou koncesi a bylo připuštěno vyvlastnění, a to na základě zákona.

Horák uvádí, že teze o nedotknutelnosti vlastnictví odráží toliko politický, nikoliv právní pohled, což dokazují historicky dobře viditělné oscilace společenských nálad.[1] Kdy sociální důležitost vlastnictví způsobuje vytržení vlastnictví z přirozenoprávní oblasti (zrušení jeho nedotknutelnosti) a jeji zasazení do práva pozitivního (založení jeho citlivosti na legislativní změny).

Horák rozlišuje dva základní přístupy k vlastnictví, 1. mocenský přístup a 2. uživatelský přístup. První přístup vnímá vlastnictví jako právní moc, výlučnou a nedílnou

[1] HORÁK, Ondřej. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník*, 2017, roč. 155, č. 12, s. 1109.

a nejlépe odpovídá klasickému (římskoprávnímu) chápání vlastnictví a liberálnímu myšlení, zasazuje vlastnictví do přirozenoprávní oblasti. Druhý přístup vidí vlastnictví jako soubor oprávnění, jako právo dělitelné a akcentuje sociální důležitost institutu, toto vnímání je charakteristické pro feudální i komunistické chápání vlastnictví a zasazuje jej do oblasti přirozeného práva.[2]

Ederington poukazuje na historicky protichůdné chápání pojmu vlastnictví v mezinárodním právu. Kdy tyto třecí plochy odpovídají výše uvedenému. Vlastnictví je zde chápáno buď jako přirozenoprávní instituce nezávislá na státu (*property as natural institution*), nebo jako instituce, jejíž existence odvisí od státu (*property as creation of the state*).[3] Ač jsou obě tato chápání protichůdná, obě stojí na racionálním a přesvědčivém základě.

Přirozenoprávní pojetí chápe vlastnictví jako základní, prehistorickou instituci, která je nezávislá na státní suverenitě. Podle této teorie stát nevytváří institut vlastnictví, kdy tento institut je státu pre-existentní a stát je stvořen k jeho ochraně. Představitelem tohoto myšlenkového proudu je například John Locke, který původ vlastnictví spatřuje v práci (*investment of labour*), která nám dává právo k majetku, nikoliv stát. Dále argumentuje, že stát nemá oporu v přírodě a jedná se o pouhou obligaci mezi jednotlivci, kteří se sdružují k ochraně jejich majetkových práv, která by byla v přírodě ohrožena. Z výše uvedeného Locke dovozuje imunitu institutu vlastnictví před zásahy státu (*property immune to governmental interference*).[4]

V podobném duchu se vyjadřuje Hugo Grotius ve svém magnum opus *De Jure Belli at Pacis,* když říká, že institut vlastnictví předchází státu i právu, obdobně také Samuel Pufendorf ve svém díle *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo.* Pufendorf říká, že instituce vlastnictví je součástí přirozeného práva a existuje i v případě absence právního režimu, který by jej chránil.[5] Tato přirozenoprávní doktrína ovlivnila řadu význačných právníků 18. století, mezi něž se řadí např. Emmerich Vattel (autor *Law of Nations*) či Christian Wolff. Posledně jmenovaný se k výše uvedenému vyjadřuje v duchu: *„The ownership of the estates always*

[2] HORÁK, Ondřej. Mezi svobodou a rovností. K paradigmatu vlastnického práva z historické perspektivy. *Časopis pro právní vědu a pra*xi, 2006, roč. 14, č. 1, s. 48-52.
[3] EDERINGTON, Benjamin. L. Property as a Natural Institution: The Separation of Property from Sovereignty in International Law. *American University International Law Review,* 1997, vol. 13, issue 2, s. 263.
[4] Tamtéž, s. 267.
[5] Tamtéž.

remains distinct from the sovereignty, nor does the sovereignty affect the ownership in any way.“[6]

Ederington tvrdí, že výše uvedené přirozenoprávní pojetí v 17. a 18. století v Evropě převažovalo, a proto silně ovlivnilo mezinárodní právo.[7] Odkazuje na diskuze prominentních právníků konce 19. století, mezi těmito na Traverse Twisse, který ve své publikaci *The Law of the Nations* z roku 1884 uvádí, že závazek zdržet se zásahů do držby druhé strany pramení z přirozeného práva, či že základním pravidlem je, že člověk, který si přivlastní *rei nullius,* získá právoplatnou držbu, kdy právo národů je s těmito principy v perfektním souladu.[8] Dále Ederington uvádí, že i diplomatická praxe v 19. století často uznávala přirozenoprávní teorii. Kupříkladu uvádí jednání mezi Spojenými státy a Velkou Británií z roku 1826. V této zprávě presidenta Adamse kongresu se uvádí, že *„it may be admitted, as an abstract principle, that, in the origin of Society, first occupancy and cultivation were the foundation of the rights of private property and of National Sovereignty“.*[9]

Přirozenoprávní teorie však nebyla jedinou teorií, která měnila tvář západní právní vědy. Druhou a úplně protichůdnou teorii byla teorie, která vlastnictví vnímá jako instituci, jejíž existence odvisí od státu (*property as creation of the state*).

Mezi zastánce této teorie patřil například Thomas Hobbes, Jeremy Benthan, David Hume nebo také Aristoteles, Cicero či Seneca. Tito a jiní považovali možnost existence vlastnictví mimo ochranu státu za absurdní a celý institut vlastnictví jako konstrukt vytvořený člověkem, resp. společností. Zrovna Benthanův postoj shrnuje jeho citát: *„There is no such thing as natural property…it is entirely the work of law...Property and law are born together, and die together. Before laws were made there was no property; take away laws, and property ceases.“*[10] Existence vlastnictví je podle této teorie akcesoricky podmíněna existencí státu,
resp. práva.

Např. Kučera výše uvedený „uživatelský přístup“ obhajuje a argumentuje, že *„moderní společnost není společností tak individualistickou jako ve starých dobách a vlastnictví tedy nemůže být označováno pouze za lidské právo, ale také za občanskou*

[6] EDERINGTON: Property as a Natural Institution …, s. 269.
[7] Tamtéž, s. 269-270.
[8] TRAVERS, Twiss. *THE LAW OF NATIONS* §§ 115-116. Oxford: University Press, 1884, s. 194-195. Převzato z EDERINGTON: Property as a Natural Institution…, s. 270.
[9] Tamtéž, s. 270.
[10] Tamtéž, s. 271.

povinnost". Akcentuje zde tedy níže uvedený sociální rozměr institutu. Z důvodu sociální důležitosti znamená zásada nedotknutelnosti vlastnictví pouze tolik, že jednotlivec může svým majetkem svobodně nakládat, pokud tomu není na překážku zákon, nebo právo třetí osoby a že do majetkových práv nelze neoprávněně zasahovat.[11] Nedotknutelnost vlastnictví tedy podle Kučery, právě z důvodu sociální důležitosti institutu vlastnictví, neznamená více než *„jiný název pro zásadu zákonitosti* (rozuměj zákonnosti) *veřejné správy, kdy veřejná správa nemůže do osobní svobody a soukromého majetku zasahovat jinak než na základě zákonného zmocnění"*. A dále, že: *„Nabytá majetková práva jsou tedy uznávána jen do té míry, jak se to snáší s veřejným zájmem."*[12]

Ederington poznamenává, že tato pozitivistická koncepce, která vnímá vlastnictví jako sociální instituci se stala dominantní teorii v soudobé společnosti. Dále tvrdí, že tato teorie se projevuje ve vnitrostátním právu v pojetí tzv. *eminent domain*, tedy přesvědčení, že stát disponuje hlavní mocí regulovat vlastnictví majetku na svém území pro jakési veřejné dobro (rozuměj ve veřejném zájmu).

V mezinárodním právu je vliv této teorie patrný v široce rozšířené akceptaci shodné myšlenky, že stát má výhradní právo regulovat majetková práva na svém území. Ederington upozorňuje na to, že toto pojetí nabylo největšího rozkvětu v 70. letech 20. století, kdy zejména rozvojové státy začaly zpochybňovat zavedená mezinárodní pravidla. Mezi nimi konkrétně právo na kompenzaci v případě vyvlastnění majetku cizích státních příslušníků.[13]

1.2 Pojem a geneze institutu vlastnictví

Vlastnická problematika byla vždy atraktivním tématem a těšila se zájmu myslitelů napříč vědními obory. Historicky totiž měla klíčovou roli při vzniku konceptu státu a lidských práv. Přes dlouhodobost existence institutu odpověď na otázku, co je obsahem vlastnictví a proč, není jednoznačná a diskuse k řadě otázek zůstává stále živá.[14]

Randa doktrinálně vlastnické právo[15] (potažmo vlastnictví) vymezuje jako *„bezprostřednou a úplnou čili nejsvrchovanější právní moc nad věcí hmotnou a nebo správněji řečeno: pojmovou právní možnost přímého a neobmezeného nakládání věcí hmotnou"*. Dále pak uvádí: „*Pravím: pojmová možnost, neboť byť i vlastnictví v některém*

[11] KUČERA, Bohumil. Problém vyvlastnění v právu mezinárodním. *Právník*, 1929, roč. 68, s. 503.
[12] Tamtéž.
[13] Tamtéž.
[14] HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva…, s. 1109.
[15] Randa pojmy vlastnictví a vlastnické právo používá *promiscue.*

případě věcnými právy jiných osob bylo obmezeno, vždy dle pojmu jeho zbývá možnost, že práva obmezující časem přestanou, a tudíž vlastnictví svého původního neobmezeného objemu opět dosáhne.“[16]

Heslo *Vlastnictví* najdeme i ve *Všeobecném právnickém slovníku*, která vlastnictví popisuje jako *„všeobecné, úplné právní panství nad věcí hmotnou“* a dále konstatuje nepřesnost vyjádření pojmu vlastnictví v soudobých právních předpisech (*explicite* hovoří o § 353, 354 obec. obč. zákona, § 1 I. 8 L.R. zákoníku pruském, a art. 544 francouzského Code civil), které se omezují toliko na výpočet účinků a následků vlastnického práva, ale opomíjí samotný pojem vlastnického práva.[17]

Právní věda až na nemnohé výjimky tradičně užívala (a stále užívá) pojmů vlastnictví a vlastnické právo *promiscue*[18]. Jaromír Sedláček však upozorňuje na nutnost rozlišovat pojmy následovně: *„Dosavadní naše práce v této kapitole byla destruktivní, snažila se dokázati, že pojem vlastnictví není pojmem právním, t. j. pojmem, plynoucím z právního řádu. Pravili jsme, že vlastnictví je určitý stav, dle něhož určitý člověk může libovolně užívati určitých předmětů vnějšího světa ke svým účelům, pravili jsme dále, že takový stav žádných právních norem nepředpokládá, naopak, že jim logicky i časově předchází, což i mnozí spisovatelé správně vycítili (např. Ihering, Randa atd.). Mělo se za to, že vlastnictví je instituce spočívající výhradně na právním řádu a tudíž tam, kde právní řád neuznává této instituce, že tam jí ani není.* A dále, že: „*A tu má původ učení, že vlastnictví možno jediným dekretem*
ze světa zprovoditi.“[19]

Horák u tohoto citátu upozorňuje na významné ideové pozadí, kdy se nejedná jen o pouhou precizaci pojmů, ale o reakci na vývoj v Rusku ve dvacátých letech 20. století

[16] RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Reprint původního 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2008, s. 1-2. Stejně tak např. *Ottův slovník naučný* definuje vlastnictví nebo vlastnické právo (dominium, proprietas) jako úplnou právní moc nad věcí hmotnou, jež poskytuje vlastníkovi volnost věcí podle libosti nakládat a každého jiného z působení na věc vyloučit. Viz VANČURA, Josef. Vlastnické právo. In *Ottův slovník naučný*. Dvacátý šestý díl. Praha: J. Otto, 1907, s. 812-813.
[17] VESELÝ, František X. (ed.). *Všeobecný slovník právní*. Díl 5. Praha: F. X. Veselý, 1899, s. 457.
[18] V návaznosti na platnou úpravu mezi nimi nerozlišovala ani rakouská civilistika 19. století (zmiňme alespoň Antonína Randu, na kterého takřka celá pozdější literatura navazovala) a až na výjimky (J. Sedláček) ani naše meziválečná civilistika, marxistická právní věda (Viktor Knapp aj.) tak naopak činila. Srov. mj. SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnictví a vlastnické právo*. Brno: Barvič & Novotný, 1919, s. 38; KRČMÁŘ, Jan, ANDRES, Bedřich. *Právo občanské*. Díl II. Práva věcná. 3. dopl. vyd. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946, s. 95; KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, s. 21 an. Srov. HORÁK, Ondřej. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník,* 2017, roč. 155, č. 12, s. 1110.
[19] SEDLÁČEK: *Vlastnictví a vlastnické právo*…, s. 38.

a s tím spojené zásahy do vlastnictví pod vlivem komunistických myšlenek.[20] Jaromír Sedláček

k tomu dále dodává: *„Přistoupí-li však čtenář na náš názor, že vlastnictví není žádným právem, že nemá s právem co dělati, pak asi bude skeptičtěji pohlížeti na možnost, že by tato tisíciletá instituce mohla se pouhou právní normou odstraniti. Spíše nahlédne, že je zde stejná chyba jako dříve: záměna důsledku s účinkem!"*[21]

Vlastnické právo můžeme rozlišovat na právo objektivní a subjektivní. V objektivní smyslu se jedná o soubor právních norem upravujících tento institut a ve smyslu subjektivním o možnost chovat se normou vymezeným způsobem. Pokud je vůbec vlastnictví od práva vlastnického pojmově odlišováno, pak je vlastnictví vnímáno jako předmět/objekt práva vlastnického.[22]

Viktor Knapp ve svém díle *Velké právní systémy* provádí srovnání čtyř *„*velkých*"* civilních kodexů (rakouský ABGB, německý BGB, francouzský Code Civil a švýcarský ZGB), kdy z jejich definic vlastnického práva lze říci, že koncepce vlastnictví v kontinentální systému má společný základ.

Podle této koncepce má vlastnické právo v kontinentálním systému tyto znaky:

1. Je právem absolutním ve smyslu jeho účinků *erga omnes*, tedy párovým pojmém k právu relativnímu,
2. výlučným, právo vlastníka vyloučit kohokoliv jiného,
3. přímým předmětem tohoto práva je oprávnění vlastníka libovolně nakládat s nepřímým předmětem vlastnictví,
4. mezí libovolného nakládání je pouze zákon a práva ostatních (vnitřní a vnější omezení),
5. výše uvedené *ius disponendi* imanentně obsahuje *ius utendi, ius fruendi, ius alienandi, ius dereliquendi, ius abutendi*,
6. dále vlastnikovi náleží právo vindikační a negatorní.[23]

Co se týče geneze institutu vlastnictví, z výše uvedených definic si nelze nevšimnout zřejmé inspirace římským právem, které naše chápání institutu vlastnictví, potažmo

[20] HORÁK, Ondřej. *Lichtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastnění: Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. 2007. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 13.
[21] HORÁK: *Liechtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním…,* s. 13.
[22] Tamtéž…, s. 14.
[23] KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 156.

soukromého práva, značně ovlivnila. Přestože římské právo také nepřinášelo definici vlastnictví, byla ochrana soukromého vlastnictví jedním z charakteristických rysů římského práva a v této rovině také jedním z odkazů římského práva době moderní, moderním kapitalistickým společnostem.[24]

Pojmu vlastnictví můžeme přiřadit v latině dva pojmy (latinské ekvivalenty): dominium
a proprietas. Z prvních dvou je starším termín dominium, který je odvozen od slova dominus, tedy pán,[25] proto říkáme, že vlastnictví je v římském pojetí pojmově všeobecné právní panství nad věcí. Proprietas je pak odvozeno od slova proprius – vlastní, tj. náležející výhradně někomu.[26]

Vlastnictví je pak v římské právu chápáno jako: přímé – bezprostřední právní vztah osoby k věci, umožňující i svépomoc; úplné – nejširší myslitelné právo k věci, s níž vlastník může nakládat zcela libovolně; výlučné – vlastník může vyloučit všechny třetí osoby z působení na věc a naopak k jedné věci může existovat jen jediné vlastnictví; absolutní – v zásadě původně bez jakéhokoliv omezení, i později, cokoliv není vlastníkovi zákonem zakázáno, je dovoleno; pružné – odpadnutím omezení vlastnictví vlastník automaticky nabývá plného práva; jednotné – zahrnuje všechna dispoziční oprávnění k věci, není jen jejich součtem, není možné, aby vlastník měl k věci, kromě vlastnictví ještě jiné právo; k věci hmotné – právo duševního vlastnictví nebylo Římanům známo.[27][28]

Ačkoliv vlastnické právo jako právo výlučného nakládání s věcí bylo v římském právu samozřejmostí, v soudobém právu se toto pojetí vyskytuje dík osvícenství a s tím související změně myšlení, kdy na dědictví středověku, které bylo v této oblasti opravdovou dobou temna, nebylo velkými kodifikacemi z konce 19. století (zejména Code Civil) navázáno. [29]

---

[24] SALÁK, Pavel. Vliv římského práva v oblasti práv věcných. In VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (edd.). *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Díl 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 44-46.
[25] PRAŽÁK, Josef M. (ed.). *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 8. vyd. Praha: Československá grafická unie a.s., 1936, s. 414.
[26] PRAŽÁK: *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*…, s. 1011.
[27] BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 139.
[28] Toto pojetí vlastnického práva odpovídá v zásadě i pojetí práva vlastnického v Rakousku a v první republice, Byť rakouské právo, navzdory znění ustanovení § 353 ABGB, uznávalo jen vlastnictví věci hmotné. Ačkoliv totiž samotné ABGB sice znalo dělení na věci hmotné a nehmotné, výkladem, který ovlivňoval především právě A. Randa, se dospělo k názoru, že vlastnictví je možno mít pouze k věci hmotné. Srov. SALÁK: Vliv římského práva v oblasti práv věcných…, s. 27.
[29] HORÁK: *Liechtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním…,* s. 15.

Středověké pojetí vlastnického práva, bylo odlišné od výše nastíněného pojetí římskoprávního, lze z něj však vysledovat veřejnoprávní pojetí vlastnického práva, a to na pojmu *dominium directum*. Ve středověku totiž bylo obvyklé propůjčovat půdu, zejména se tak vytvářel vztah lenní (mezi svobodnými), nebo emfyteuse (vrchnost a poddaní), užitky se dělily minimálně mezi dvě osoby, z nichž jedna měla právo k podstatě (přímé vlastnictví, *dominium directum*); tj. půdě, a druhá k jejímu užívání (užívací vlastnictví, *dominium utile*), přičemž hierarchicky bylo *dominium utile* chápáno jako podřazené přímému vlastnictví. Nositelem přímého vlastnictví mohl být v tomto pojetí jen ten, kdo ve společnosti vytvářel pozitivní právo, tedy zákonodárce, vladař, který měl zákonodárnou moc. Tím se *dominium directum* dostalo do těsné souvislosti s pojmem státní moci a tady vidíme jeho veřejnoprávní charakter.[30]

Středověké chápání vlastnictví však není pojmově ujasněno a podstatně se liší od římskoprávního pojetí, středověk znal různá *„*vlastnictví*“* s různým obsahem. Středověké právní vztahy byly značně komplikované a pojmově neujasněné. Zabývat se však do nejmenších detailů těmito pojetími by vydalo na samostatnou práci. Ilustrativní uvedení je však případné pro představu jaká dědictví v této oblasti historie zanechala a kde můžeme vidět zárodky veřejnoprávního charakteru institutu vlastnictví.

Horák trefně poznamenává, že to byla Velká francouzská revoluce, kdo *„přinesla pod hesly svobody a rovnosti změnu v chápání, jejíž součástí bylo mj. jednotné a „stejné“ vlastnictví, které rovněž lépe odpovídá potřebám trhu a moderní společnosti“.*[31]

1.3 Omezení vlastnického práva

„Není nic horšího než přeměna zákona v nástroj loupení.“
Frédéric Bastiat

Randa říká, že: *„Chápání vlastnictví jako absolutního práva, neomezeného, všeobecného právního panství nad věcí realitě neodpovídá a je dáno pouze pojmově.“*[32] Kdy v právním vývoji můžeme být svědky množství zásahů a omezení vlastnického práva, kdy nejvíce je toto viditelné, je-li nepřímým předmětem vlastnického práva pozemek,

[30] SCHELLE, Karel. Středověké pojetí vlastnického práva. In VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (edd.). *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Díl 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 174. Středověk, podobně jako období říše římské, je obdobím značně dlouhým, kdy pochopitelně docházelo k evolučním změnám v právu, a proto je uvedené shrnutí středověkého pojetí vlastnictví značně zjednodušujícím, ilustrativním.
[31] HORÁK: *Liechtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 15.
[32] RANDA: *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*…, s. 1-2.

kdy mohou mít pro svou specifičnost – omezenost, konečnost, jedinečnost, provázanost s okolím, určitou sociální důležitost. Je samozřejmé, že pro řádné fungování společnosti je nutná existence celé řady omezení vlastnického práva.[33]

Dělení omezení vlastnického práva je odvislé od kritéria. Omezení můžeme dělit na veřejnoprávní a soukromoprávní, dle důvodu (právní titul mající původ v právu veřejném či soukromém). Horák řadí k veřejnoprávním omezením *iura regalia*, expropriaci, daně a poplatky; k soukromoprávním sousedská práva, rozhrady, imise, realná břemena, výměnek, středověké *libertates* (pozemkové svobody), služebnosti a zástavní právo. Omezení vlastnického práva lze dělit také dle subjektů, kdy vlastníkem může být např. stát, soukromá osoba (cizinec, tuzemec).[34] Lze taky rozlišovat omezení věcněprávní a omezení obligační.[35]

Můžeme shrnout, že existence omezení vlastnického práva se nachází a nacházelo ve všech právních řádech moderních států, ať už vyplývalo z rovného postavení vlastníků (vnitřní omezení) či se jednalo omezení vnější. Frekventovaným důvodem omezení vlastnického práva je ochrana veřejného zájmu. Veřejný zájem je tzv. neurčitým právním pojmem, jehož obsah je nutno určit s ohledem na konkrétní okolnosti případu, Horák uvádí, že právě v tomto *„vždy tkví nebezpečí naplnění tohoto pojmu dobově poplatným obsahem“*.[36]

Dále je nutné upozornit na nejednotnou terminologii omezování vlastnického práva (vyvlastnění, konfiskace, znárodnění, zábor apod.).[37] Spolehlivým klíčem k rozlišení je právní zásada *falsa demonstratio non nocet,* tedy dotyčný institut vždy podle jeho obsahu, nikoliv označení.

1.3.1 Konfiskace

Konfiskace *„je institutem veřejného práva a originární způsob nabytí vlastnického práva státem“*[38], příp. jinými osobami či institucemi.[39] Jedná se o trestní opatření jehož

[33] PRŮCHOVÁ, Ivana, PEKÁREK, Milan. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 13.
[34] HORÁK: *Liechtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 21.
[35] SEDLÁČEK: *Vlastnictví a vlastnické právo*..., s. 23.
[36] V této souvislosti Horák ve své disertační práci podtrhuje skutečnost, že v meziválečném Československu byl veřejný zájem výrazně upřednostněn na úkor ochrany individuálních zájmů jednotlivce, v čemž je prvorepublikové dědictví silně zkreslováno a neprávem vnímáno jako vzor ochrany vlastnických práv a individuálních zájmů.
[37] Také se se uvádí „zabavení“ či „propadnutí“, ale také „likvidace“, „restituce“, „sekvestrace“, „sekularizace“, „socializace“, „vyvlastnění“, „zestátnění“, „zabrání“, „zadržení“ či „znárodnění“, přičemž skutečný význam uvedených termínů často byl (z neznalosti či záměrně) zkreslován. Převzato z: HORÁK, Ondřej. *Konfiskace a vyvlastnění: Příspěvek k době prvorepublikové a k pozemkové reformě.* Brno, 2006. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 241-245.
[38] Srov. ELIÁŠ, Karel. Ještě jednou k některým otázkám konfiskace podle dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb. *Právník*, 1994, roč. 133. č. 11, s. 971-980. Zde uveden i výběr z obecné literatury

obsahem je odnětí cizího majetku aniž by byla dána náhrada. Toto odnětí nastává přímo ze zákona, nebo ve spojení s rozhodnutím orgánu veřejné moci, které je zde fakultativní a pouze deklaratorní. V případě deklaratorního rozhodnutí o splnění podmínek konfiskace pak můžeme mluvit o správním opatření[40]. Ale ani v tomto případě, kdy je konfiskace správním opatřením, nemůžeme konfiskaci upírat její trestněprávní charakter a tvrdit, že k jejímu provedení není třeba rozhodnutí orgánu veřejné moci.[41][42]

U konfiskace je vždy bezvýjmečně přítomen trestněprávní rozměr, je imanentní podstatě konfiskace. Horák podrobně pojednává o historické paměti a tradičním místě tohoto institutu ve společnosti.[43] Funkci konfiskace je represe, prevence a reparace (význam reparace bývá zdůrazňován zvláště v souvislosti s tzv. kolektivními konfiskacemi)[44]. Ve spojitosti s konfiskacemi je vždy akcentováno, že tento institut je typický pro autoritatní režimy[45], ačkoliv se jedná jistě o pravdivé tvrzení neznamená to, že by odnění majetku z trestu, tedy bez náhrady, nebylo běžný, tradičním trestem. Koneckonců i současné pozitivní právo zná trest propadnutí majetku.

Konfiskace lze dělit různými způsoby dle rozličných kritérií, jedním z dělení je rozlišování konfiskace ve dvojím (širším a užším) smyslu.

Konfiskací v užším smyslu je odnětím majetku z trestu, tedy bez náhrady. Konfiskace v tomto užším smyslu je tedy běžným, tradičně uplatňovaným trestem s dlouhou historií, u kterého absentuje jako znak hromadnost a výjimečný charakter (tedy souvislost s mimořádnými, zlomovými událostmi). Konfiskací v širším smyslu se myslí každé odnětí majetku bez náhrady, tj. zabavení majetku, jeho části, věci, zásah do práv postiženého,

---

veřejnoprávní a soukromoprávní k problematice konfiskace. Citováno dle HORÁK: *Konfiskace a vyvlastnění…*, s. 13.

[39] HORÁK: *Konfiskace a vyvlastnění*…, s. 241-245.

[40] Pozn. protože konfiskace (a tedy i trest) nastaly už ex lege.

[41] Horák uvádí literaturu, v níž se objevuje názor opačný, např. „za správní opatření orgánů státní správy a nikoliv za trest, a proto k jeho provedení není zapotřebí soudního rozhodnutí“ Srov. ŠINDLER, Petr. Konfiskace – přechod vlastnického práva na stát. *Právní rádce*, 2004, roč. 12, č. 3, s. 13. Horák podotýká, že taková charakteristika konfiskace vychází z názorů části odborné literatury (srov. MADAR, Zdeněk (ed.). *Slovník českého práva.* Díl I. A-O. 3. rozš. vyd. Praha: Linde, 2002, s. 585), byť se jedná o názor menšinový, vycházející ze situace po druhé světové válce, který je pojmově nesprávný, právně a historicky mylný a neodůvodněný.

[42] Šindler zde nesprávně uvádí, že konfiskace je správní opatřením orgánů veřejné správy a nikoliv trestem, tudíž k jejímu provedení není třeba soudního rozhodnutí.

[43] HORÁK: *Konfiskace a vyvlastnění…*, s. 40.

[44] Pozn. například dobově populární ač nesprávné a nespravedlivé heslo pozemkové reformy „odčinění Bílé Hory“, k tomuto tématu srovnej dílo kavalíra Josefa Pekaře pod názvem „Omyly a nebezpečí pozemkové reformy“.

[45] HORÁK: *Konfiskace a vyvlastění*…, s. 241-245.

veškeré tresty peněžité (splývání s majetkovým trestem obecně) atd. Nemusí zde však na rozdíl od konfiskace v užším smyslu jít jen o sankční složku trestu, ale může jít i o prevenci či zabezpečovací opatření.

Počátky konfiskací nalezeneme jak v antickém římském právu (*confiscatio bonorom*[46], *proscriptiones*) tak ve středověkem lenním systému (odejmutí léna v případě porušení věrnosti vazala). Obecně se se sankčním odnímáním majetku setkáváme v řadě různých kultur včetně naší a to již od nepaměti, Horák u této příležitosti akcentuje domácí původ konfiskací (ač byly nepochybně v různých dobách ovlivňován cizími zdroji) a skutečnost že tvoří přirozený protipól instituce vlastnictví.[47][48]

Pro odlišení expropriace od konfiskace, bych se přidržel kritéria prezentovaného Hoetzelem, tedy klíčovým pro odlišení bude existence nebo absence hlediska sankčního či zabezpečovacího.[49]

1.3.2 Vyvlastnění

Vyvlastnění nebo také expropriace[50] představuje jeden z případů, kdy je stát oprávněn ve veřejném zájmu zasáhnout do vlastnických práv[51]. Jedná se o meziodvětvový institut zasahující do práva veřejného (správní i ústavní) i soukromého[52] a představuje současně originární omezení vlastnického práva, kterého lze dosáhnout například zřízením věcného práva k věci cizí.[53] Kučera poznamenává, že se může jednat o odnětí nebo omezení jak věcného, tak obligačního práva[54], svou argumentaci dále opírá o rozhodnutí německého

[46] Již antické římském právo znalo institut confiscatio bonorum. Viz ANON. *Ottův slovník naučný*. Čtrnáctý díl. Praha: J. Otto, 1899, s. 680.
[47] HORÁK: *Konfiskace a vyvlastění*…, s. 241-245.
[48] Také většina našich nejstarších právních památek (resp. nařízení panovníka) se zmiňuje o zabavení majetku, přestože jde v některých případech jen o stručné informace. V chronologickém seřazení Horák uvádí Zákon soudní pro laiky (Zákon sudnyj ljudem), Dekreta Břetislavova z roku 1039 (známá z pozdějšího podání v Kosmově kronice); Statuta Konrádova z roku 1189 zachovaná ve třech jejich potvrzeních Přemyslem Otakarem I. pro Znojemsko (1222), Brněnsko (1229) a Břeclavsko (1237); Královský list na svobody stavů moravských z roku 1311 apod. Trest konfiskace majetku byl tradičně ukládán za nejtěžší zločiny spolu s trestem smrti a ztrátou cti. K tomu více viz HORÁK: *Konfiskace a vyvlastění*…, s. 241-245.
[49] HOETZEL, Jiří. *Československé správní právo*: *část všeobecná*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1937, s. 305. Dostupné online na https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7052.
[50] WINTER, Lev. Heslo: Vyvlastnění. In *Ottův slovník naučný.* Díl 8. Praha: J. Otto, 1894, s. 966. Dostupné online na https://archive.org/stream/ottvslovnknauni48ottogoog#page/n1003/mode/2up.
[51] HENDRYCH, Dušan. *Správní právo*. 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 328.
[52] HORÁK, Ondřej, POSPÍŠILOVÁ, Markéta. Heslo: Vyvlastnění - v tisku.
[53] HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 61.
[54] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 499.

říšského soudu.[55] Hoetzel dále upozorňuje na to, že *„v literatuře se někdy pod expropriaci zahrnují i případy provedené přímo zákonem“*.[56]

Stát tedy, přikročí-li k vyvlastnění, zasahuje různým způsobem do právní sféry občanů, aby mohl plnit své poslání a uvedl v soulad zájmy soukromé se zájmy veřejnými.[57] Hoetzel
o vyvlastnění hovoří jako zásahu do majetkových práv, zvláště práva vlastnického, ve prospěch všeužitečného díla, kterým se práva ruší nebo omezují a zároveň pro jiného se práva zakládají a to zpravidla (sic!) za náhradu.[58]

Dále Hoetzel dodává, že ve všech zákonech expropriačních je zásadou, že jednotlivec, jedná-li se o veřejné blaho či zvláště důležité národohospodářské zájmy, je oproti přiměřené náhradě povinen postoupit vlastnické právo. Tato zásada se nevztahuje pouze na případy nevyhnutelné potřeby, ale postačí i všeobecná potřeba v jednotlivých odvětvích (např. vodní právo) či i důležité soukromé zájmy.[59]

Také *Všeobecný slovník právní* v díle I. definuje expropriaci jako „*postoupení soukromého vlastnictví nebo zřízení věcného práva, mající základ v zákonné normě, proti náhradě a zpravidla jen v případech veřejného dobra*[60]*, kdy tato má průchod jen na základě zákona“*.[61]

Ohledně formulace *„na základě zákona“* Grygar[62] upozorňuje na skutečnost, že je nutné rozlišovat případy, kdy k vyvlastnění dochází zákonem samotným s vyvlastnění, ke kterému dochází na základě zákona, tedy formou správního aktu *sensu stricto*.[63] Užívání termínů *„zákonem“* a *„na základě zákona“*[64] *promiscue* považuje Grygar za zaměňování zásady legality a zásady právnosti[65] a zdůrazňuje, že ačkoliv pro přijetí teze, že k expropriaci

[55] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním..., s. 502.
[56] HOETZEL: *Československé správní právo*…, s. 304-305. Srov. GRYGAR, Tomáš. Expropriace prostřednictvím kontraktační povinnosti? Aneb k novele zákona o potravinách. *Právní rozhledy,* 2018, roč. 26, č. 12, s. 446.
[57] HOETZEL, Jiří. Heslo: Vyvlastnění. In HOETZEL, Jiří, WEYR, František (edd.). *Slovník veřejného práva československého*. Sv. 5. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 487.
[58] HOETZEL: heslo: Vyvlastnění…, s. 487.
[59] Tamtéž…, s. 487-502.
[60] Veřejné dobro, všeobecný prospěch, či také všeužitečné dílo, dnešní terminologií veřejný zájem.
[61] VESELÝ, František X. (ed.). *Všeobecný slovník právní.* Díl I. Praha: F. X. Veselý, 1896, s. 448.
[62] GRYGAR: Expropriace..., s. 446.
[63] Grygar v článku připomíná, že již z formulace čl. 109 odst. 2 Ústavy 1920 se podávalo, že *„vyvlastnění je možné jen na základě zákona…“*.
[64] Srov. čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 4 odst. 1 Listiny.
[65] Bližší informace ohledně těchto zásad nabízí monografie Jaroslava Krejčího. Srov. KREJČÍ, Jaroslav. *Zásada právnosti státních funkci a zásada zákonnosti správy*. Praha: Moderní stát, 1931.

může dojít i zákonem samotným svědčí logický argument *a fortiori*[66], je evidentní, že při vyvlastnění přímo zákonem dojde k omezení rozsahu soudní ochrany, kdy obecný soud je a byl v naší právní kultuře vázán zákonem.[6768]

Další podstatnou otázkou je právní povaha tohoto institutu. Totiž rozlišení právní povahy vyvlastnění má význam pro určení, kdo je příslušný k přezkumu rozhodnutí, zda soudy či správní úřady, resp. zda soudy ve správním soudnictví či v občanském soudním řízení. Právní teorie dospěla k závěru, že rozhodnutí o vyvlastnění není rozhodnutím ve věcech soukromoprávních, protože sleduje naplnění veřejného zájmu. Kučera toto přesvědčivě vysvětluje takto: *„Spatřujeme-li ve vyvlastnění odnětí nebo omezení vlastnického nebo jiného práva, jež se děje proti náhradě z důvodu veřejného zájmu nebo blaha,*
pak nemůžeme formulovati vyvlastnění jako uplatňování soukromého práva, nýbrž jako porušení nabytých práv ve prospěchu veřejném, jímž bude zpravidla národohospodářský zájem celku. Z toho důvodu … oblasti veřejného práva.“[69]

Přestože se v literatuře často uvádí, že vyvlastnění je novodobým institutem[70], uvážíme-li změny v chápání vlastnického práva, můžeme se setkat s opatřeními majícími charakter vyvlastnění, dávno před zakotvením institutu vyvlastnění v *Deklaraci práv člověka a občana* z roku 1789.[71]

Tedy již ve starších dobách lze nalézt opatření směřující k odnětí či omezení vlastnictví ve veřejném zájmu a za náhradu. V římském právu se jednalo o nucený prodej pozemku státu na základě magistrátova dekretu (tzv. *emptio ab invito*)[72], ve středověku o uplatňování regálních práv panovníka.[73]

---

[66] Konkrétně *a minori ad maius* (pokud lze vyvlastnit na základě zákona, pak tím spíše musí být možné vyvlastnit zákonem samotným).
[67] Viz *„pochybné je proto vyvlastnění uskutečněné normativním aktem (právním předpisem), byť s právní silou zákona, neboť proti němu nemá vlastník obrany…“*. Srov. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. II. Díl. Ústavní právo České republiky. Praha: Leges, 2011, s. 546.
[68] KOUDELKA, Zdeněk, RIGEL, František. Znárodnění a pozemní komunikace. *Právní rozhledy*, 2017, roč. 25, č. 18, s. 630.
[69] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 501.
[70] SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František (edd.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl II. Praha: V. Linhart, 1935, s. 275. Srov. HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním…*, s. 61.
[71] HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 61. „*Nikdo nesmí být zbaven majetku kromě případů, kdy to vyžaduje legálně zjištěná veřejná nezbytnost a za podmínky, že mu újma bude kompenzována spravedlivou a předem dohodnutou náhradou.“*
[72] HORÁK, Ondřej, POSPÍŠILOVÁ, Markéta. Heslo: Vyvlastnění - v tisku.
[73] Na území českých zemí můžeme uvést horní zákony a řády zavádějící horní svobodu a omezující majitele pozemku z důvodu provozování hornictví (např. *Ius regale montanorum* Václava II. z let 1300-1305), nebo

Ačkoliv je tedy vyvlastnění nepochybně zjevem velmi starým, kdy s některými případy vyvlastnění se lze setkat dokonce již v římském právu[74], obecná úprava vyvlastnění na našem území byla upravena až ve druhé polovině 18. století v souvislostí s kodifikací občanského práva.[75] Moderní institut vyvlastnění však vznikl až v éře velkých kodifikací z přelomu 18. a 19. století, přičemž se navazovalo zejména na učení Hugo Grotia.[76]

1.4 Úprava a ochrana vlastnictví v předválečném a poválečném Československu

Základním pramenem upravujícím institut vlastnictví na úrovni zákona se stal na našem území *Všeobecný občanský zákoník* (také v.z.o. nebo ABGB). Tento významný civilní kodex se společně s francouzským a německým civilním zákoníkem řadí k ústředním evropským civilním kodexům. Toto pokrokové dílo vycházelo z římskoprávní tradice, osvícenského racionalismu a přirozenoprávních teorií; v majetkoprávní oblasti se tedy uplatňovala zejména koncepce smluvní volnosti a koncepce nedotknutelnosti vlastnictví, na niž braly zřetel také pozdější rakouské ústavy.[77] V. z. o. zakotvoval i moderní úpravu vyvlastnění, která umožňovala odnětí či omezení vlastnictví pouze ve veřejném zájmu a za náhradu.[78] Z inspiračních zdrojů redaktorů bývá uváděno učení H. Grotia,[79] *Deklarace práv člověka a občana* (čl. 17).

V době předválečné bylo vlastnictví chráněno na ústavní úrovni státním základním zákonem č. 142/1867 ř. z., o všeobecných právech státních občanů v čl. 5 a 7 deklaroval nedotknutelnost vlastnictví.[80] V čl. 5 se sice ve srovnání s původním návrhem[81] výslovně

---

vyvlastňování pozemků pro zakládání vinic, pokud je jejich majitelé sami nezřídili, nařízené Karlem IV. v roce 1358. Srov. HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním* ...s. 61.

[74] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 499, přestože se vyskytuje i názor opačný *„expropriace institut římskému právu naprosto neznámý“*. Srov. VESELÝ, František X. (ed.). *Všeobecný slovník právní.* Díl I. Praha: F. X. Veselý, 1896, s. 448.

[75] HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním…,* s. 61.

[76] HOETZEL: heslo: Vyvlastnění…, s. 487-502.

[77] HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním….*, s. 12.

[78] Zatímco Codex Theresianus (II. 3. 25-26) a Hortenova osnova (II. 2. § 2) ještě upravovaly institut vyvlastnění bez povinnosti poskytnout náhradu, Martiniho osnova (II. 3. § 12) a (západo)haličský občanský zákoník (II. § 84) už podmiňovaly vyvlastnění existencí veřejného zájmu a poskytnutím přiměřené náhrady, což odpovídá také finální úpravě v. z. o. (§ 365: *„Žádá-li toho obecné dobro, musí člen státu za přiměřené odškodnění i úplné vlastnictví věci odstoupiti.“*). Srov. HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti…, s. 1112.

[79] Horák uvádí, že většina autorů spatřuje východisko moderního pojmu vyvlastnění v učení H. Grotia o *dominiu eminens* státu a ochraně nabytých práv (např. G. Meyer, D. Schwab a nejnověji M. Schmoeckel). Dále upozorňuje, že ačkoliv skutečný inspirační zdroj není možné jednoznačně prokázat, tak přesto se zdá, že východiskem redaktorů bylo učení o *dominiu eminens* rozpracované a rozšířené H. Grotiem, však důraz kladený na poskytnutí náhrady vycházel od K. A. Martiniho. Srov. HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti…, s. 1112.

[80] Čl. 5: *„Majetek je nedotknutelný. Vyvlastnění proti vůli majitele může nastat jen v těch případech a takovým způsobem, jak je to stanoveno zákonem.“*

nemluvilo o poskytnutí náhrady, což však bylo bráno jako víceméně samozřejmé. Předválečnému období na našem území tedy jednoznačně kralovala teze o nedotknutelnosti vlastnictví. Toto podtrhuje i skutečnost, že dobové právo v zásadě neznalo trest propadnutí či zabavení majetku (trestní zákony z roku 1803, 1852 a 1855 obsahovaly pouze propadnutí věci). Odejmutí majetku odsouzenému mohlo být dosaženo pouze nepřímo, prostřednictvím náhrady škody (srov. § 366 a 370 trestního řádu z roku 1873).[82]

Ačkoliv neexistoval obecný vyvlastňovací zákon, byly vydávány speciální předpisy z důvodů dopravních, stavebních, zemědělských, vodohospodářských či hornických, přičemž § 365 v. z. o. platil subsidiárně.[83]

Až v době první světové války bylo přijato císařské nařízení č. 156/1915 ř. z., o ručení za náhrady škody při zrádných činech spáchaných za válečných dob, podle kterého měly být konfiskovány majetky nepřátel státu a velezrádců (mimo jiné také Karla Kramáře a Aloise Rašína). Horák uzavírá, že existence tohoto předpisu utvrzuje panující teze o *„*nedotknutelnosti*"*, resp. ochraně vlastnictví, rakouskou doktrínou už tím, že se snaží svoji trestněprávní (konfiskační) podstatu zastřít.[84]

Po vzniku Československa v roce 1918 se právní úprava vlastnictví vydala co se týče nedotknutelnosti směřem diskontinuitním.

Československo vstoupilo v samostatnou existenci vydáním zákona o zřízení samostatného státu československého. Jeho právní řád byl tímto zákonem recipován od předcházejícího státního útvaru (resp. státních útvarů). [85]

Čl. 7: *„Veškerá pouta poddanství a nevolnictví jsou provždy zrušena. Každou povinnost nebo plnění váznoucí z titulu děleného vlastnictví na nemovitosti lze vykoupit a v budoucnu nesmí být žádná nemovitost zatížena plněním takového druhu, které nelze vykoupit."* Srov. PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní*. Část III. Ústava říšská.
2. dopl. vyd. Praha: Jednota právnická, 1902, s. 48 an. a 131 an.

[81] Kromě jiného se dále v čl. 11 návrhu prohlašoval trest „der allgemeinen Vermögens-Confiskation" za provždy zrušený. Srov. NESCHWARA, Christian. Über Eduard Sturm, Rechtsanwalt aus Brünn, und seinen Ur-Entwurf. In *Školy, osobnosti, polemiky. Pocta Ladislavu Vojáčkovi k 65. narozeninám.* Brno: The European Society for History of Law, 2017, s. 381-394 (edice s. 390-394). Srov. HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti…, s. 1114.

[82] HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti…, s. 1113.

[83] Tamtéž.

[84] *De iure* se mělo jednat o nahrazení škody státu, která však nemusela být přímo nebo nepřímo způsobena jednáním zločince, ale měla mu být jako *„zadostiučinění za porušení práva přiřknuta přiměřená náhrada dle volného uvážení soudu, když ocenil veškeré okolnosti"* (§ 1). HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti…, s. 1113.

[85] K diskusi ohledně teoretické roviny recepce právního řádu viz např. WEYR, František. *Soustava československého práva státního*. Brno: Barvič & Novotný, 1921, s. 53-54 nebo RAŠÍN, Ladislav. *Vznik a uznání československého státu*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1923, zvláště kapitola X (Historicko-právní význam 28. října), s. 213-238.

Ohledně norem ústavního charakteru dovodila aplikační praxe, že tyto do nového československého právního řádu převzaty nebyly, pokud odporovaly republikanské formě státu a to ačkoli je zákon o zřízení samostatného státu československého z recepce výslovně nevylučuje.[86]

Dne 29. února byla Národním shromážděním přijata ústavní listina Československé republiky, která byla publikována spolu s uvozovacím zákonem č. 121 Sb. Majetková svoboda a ochrana vlastnictví se v ústavní listině zakotvila v hlavě páté: *„Práva a svobody, jakož*
i povinnosti občanské“ (§§ 106-127). v oddílu: *„Svoboda osobní a majetková“* (§§ 107-111).[87]

Ústavní ochrana vlastnictví byla upravena v § 109: (1): *„Soukromé vlastnictví lze omeziti jen zákonem.“* (2): *„Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá.“*

Sedláček se k ochraně vlastnictví v ústavě 1920 vyjadřuje takto: *„Ustanovení toto je dvojího rázu: Předně vyslovuje zásadu politické ideologie, že se československý právní řád přikloňuje k t. zv. individualistickému právnímu řádu a contr. řádu feudálnímu, jenž znal širší nebo užší způsoby užívání pod vrchním vlastnictvím státu, též a contr. řádu kolektivistickému,…resp. řádu komunistickému, jenž opírá soukromé vlastnictví vůbec.“*

Dále Sedláček říká: *„Více však vlastnictví chráněno není, najmě může zákonem obsah vlastnictví kdykoliv býti změněn, ovšem zase změna musí býti obecná a ne speciálním zákonem pro jednotlivce stanovená (§ 106 úst. listiny).“*[88]

Horák uvádí, že ačkoliv zakotvení občanských práv a svobod a zásada majetkové svobody (§ 109) v československé ústavní listině z roku 1920 měla svého ústavně-historického předchůdce a zřejmý vzor v čl. 5 státního základního zákona č. 142/1867 ř. z., kde se říká: *„Das Eigentum ist unverletzlich.“*[89], tak právě na tomto místě doznává ochrana vlastnictví největšího snížení úrovně ochrany vlastnictví (rozvolnění podmínek expropriace).

[86] Tamtéž.
[87] K chápání základních práv a svobod srov. Důvodovou zprávu k vládnímu návrhu zákona, kterým se uvozuje ústavní listina a Zprávu ústavního výboru k ústavní listině Československé republiky (parlamentní tisk 2421 N. S. z r. 1920, přetištěný viz např. WEYR, František, NEUBAUER, Zdeněk (edd.). *Ústavní listina Československé republiky: její znění s poznámkami.* Praha: Nakladatelství Orbis, 1931, s. 105an.), pasáže z důvodových zpráv k hlavě páté „Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“ srov. tamtéž, s. 140-145 a 176-180, literaturu o československém právu ústavním s. 85-102 a speciálně o občanských právech s. 100-101. Srov. WEYR, František. *Československé právo ústavní.* Praha: Melantrich, 1937, s. 248n.
[88] SEDLÁČEK: *Vlastnické právo*…, s. 27-28.
[89] HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 47.

Toto Horák označuje za nejcitelnější a nejvýraznější zásah do tradičního katalogu občanských práv a svobod a zásah do tradice, která se zde zformovala nejpozději od počátku 19. století. Tento nesystémový krok Horák zdůvodňuje zákonodárstvím pozemkové reformy, které by bylo dřívějšímu, ochranářštějšímu (respektující nabytá práva) pojetí zřejmě na překážku. Probíhající pozemková reforma, která si vynutila zásah do tradičního principu ochrany vlastnictví, kdy se z ústavní listiny z roku 1920 v § 109, odst. 2 podává: *„Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá."*

Horák ve své disertační práci upozorňuje na podvojný ráz judikatury, kdy dobová judikatura NS týkající se pozemkové reformy vlastnictví relativizuje, kdežto judikatura NSS vychází ze zásady nedotknutelnosti vlastnictví a prosazuje minimalizaci omezujících zásahů.[90]

Jediné rozhodnutí, na které je v souvislosti s konfiskacemi v rejstřících k civilní judikatuře Nejvyššího soudu odkázáno (Vážný civ. 6976), souvisí s pozemkovou reformou, a to reformou prováděnou na majetku cizího státního příslušníka.[91] V souvislosti s ochranou vlastnictví se tam píše: *„Tato nedotknutelnost vlastnictví' však je pouhá frase, která nic nepraví a nepatří do zákona vůbec, natož dokonce do státního základního zákona. Vyslovuje theoretickou ideu beze všeho praktického obsahu, neboť přes to může se zákon vlastnictví všelijak dotknouti a také se dotýká. Zda vlastnictví prohlášeno za nedotknutelné či ne, jest lhostejno, neboť vždy přijde jen na to, zda je tu občanský zákon a zda a co o vlastnictví stanoví, zda a jakým povinnostem vlastníka podrobuje. Sám st. zákl. zákon svou zásadu nedotknutelnosti vlastnictví prolomil, stanově jedním dechem, že vyvlastnění může nastati pokud to zákon stanoví: zákon může se tedy vlastnictví dotknouti jak chce, jest třeba jen ho vydati. Frase o nedotknutelnosti vlastnictví byla r. 1867 pojata do zákona pro útěchu obyvatelstva, které ve své převážné většině bylo antisocialisticky orientováno, byl to slib, že zákonodárství zachovává ústav soukromého vlastnictví a nebude sledovati radikální socialistické nauky, jež hlásaly jeho odstranění, prohlašujíce soukromé vlastnictví za krádež."* Dále se říká: *„Ústavní listina čsl. v §u 109 pojavši do sebe dle staršího vzoru zbytečnou, protože samozřejmou bezvýznamnou frasi, že ‚soukromé vlastnictví lze omeziti jen zákonem' –*

[90] Blíže srov. HORÁK: Konfiskace a vyvlastnění od válek napoleonských do válek světových. (K vlastnictví a zásahům do vlastnického práva v českých zemích.) In KOTULÁN, Jaroslav, UHLÍŘ, Dušan (edd.). *Evropa 1805. Sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu.* Brno 26.-28. září 2005. Brno: Československá napoleonská společnost se sídlem v Brně, 2006, s. 561-576.

[91] Srov. Rozh. z 8. dubna 1927, R I 120/27, VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských.* IX.a. 1927. Praha: V. Tomsa, 1928, s. 631-666.

náhražek to za dřívější nedotknutelnost – dodala, že vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není neb nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá. Tu je výslovně řečeno, co dříve mlčky platilo a v právu rakouském posud jen mlčky platí, že zákon může stanoviti i náhradu nižší neb i vyvlastnění bez náhrady. Otázka jen je, zda zákon tak může učiniti libovolně, anebo jen má-li pro to zákonodárný důvod, tudíž důvod mravní, kterým ovšem nemůže býti nic jiného než to, co může býti důvodem vyvlastnění sama; zda to vyžaduje obecné blaho, veřejné dobro (§ 365: das allgemeine Beste), by vlastník odstoupil své vlastnictví jen za náhradu částečnou nebo úplně bez náhrady."[92]

Z výše uvedeného plyne, že jedinou otázku, kterou si NS v tomto judikátu pokládal bylo, zda zákonodárce může vyvlastňovat bez náhrady koho chce a kdy chce (bezdůvodně) nebo si k tomu musí vymyslet i nějaký důvod. Horák zde trefně uvádí, že toto už je jen krok od zvláštních zákonů vůči skupině obyvatel nebo přímo vůči jednotlivcům, jak k tomu docházelo za druhé světové války a po ní.

Je zajímavé, že existovala četná dobová judikatura, která se věnovala aspektům ochrany vlastnictví, resp. vyvlastnění a pojímala opoziční, resp. úplně odlišné názory. Nešlo už však o opatření v rámci pozemkové reformy, ale o užití a výklady tradičního institutu vyvlastnění. Soud (NSS) v tomto případě uplatňoval převážně restriktivní pohled na zásahy do vlastnictví a upřednostňoval minimalizaci těchto zásahů, tedy přístup respektující tradiční zásadu nedotknutelnosti vlastnictví.

Jako příklad můžeme uvést rozhodnutí (Boh. adm. 1281/22): K vyvlastnění a pojmu veřejný zájem. Nejvyšší správní soud dovozoval: *„Z pojmu vyvlastnění jako instituce výjimečné dovolující zásah v soukromou vlastnickou sféru jen tenkráte, kdy nelze jinak, než tímto zásahem splniti naléhavou potřebu diktovanou veřejným zájmem, by pouze plynulo, že vyvlastnění již dle svého pojmu jest vždycky vyloučeno, kde ona potřeba jest nebo může býti jinak ukojena než zásahem v cizí vlastnictví."* Dále pak: *„Zda zákon pojímá veřejný zájem v onom širokém smyslu prvním, či zda jej obmezuje ve smyslu poslednějším, lze odvoditi jen náležitým jeho výkladem. Při tomto výkladu nesmí však býti puštěno se zřetele, že expropriační zákon jest vlastně výjimkou ze zásady naprosté nedotknutelnosti práva vlastnického ústavou samou zaručené (§ 109 úst. listiny) a že následkem toho předpisy zákona expropriačního nutno vykládati vždy restriktivně ve prospěch co nejmenšího obmezování*

[92] Rozh. z 8. dubna 1927, R I 120/27, VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských.* IX.a. 1927. Praha: V. Tomsa, 1928, s. 643.

volnosti vlastníkovy. Zákon tím vyhovuje veřejné potřebě, která nenese se k tomu přinésti stavebníku na účet vlastníka prospěch, aby stavbu provedl co nejlaciněji a s užitkem co největším, nýbrž jen umožniti stavbu s náležitým ohledem na cizí soukromé vlastnictví, zejména však na vlastnictví osob soukromých. Tím přivádí k plné platnosti základní myšlenku expropriace, jež zastavuje se ihned, když potřeba, pro kterou jest vyvlastnění jako poslední prostředek dáno, jest jinak s dostatek kryta.“

Rozhodnutí tohoto druhu je ve sbírkách judikátů nejvyšších soudů celá řada.[93] Ačkoliv náš právní systém je systémem kontinentálním právním, bez precedentní soudní závaznosti, nedá se říci, že by názory prezentované ve výše uvedené judikatuře byly bez významu, je zde namístě uvažovat minimálně o kvaziprecedenčním významu judikatury.[94] Horák ve své disertační práci odkazuje na zásadu *aplicatio vitae regulae est*, která podtrhuje význam rozhodovací praxe i v kontinentálním systému práva. K tomu dále uvádí, že seznámení se s judikaturou subjektů, které v určitém rozsahu podávají závazný výklad normativních právních textů a sjednocují tak aplikační praxi, je ke komplexnímu pochopení právního vývoje nezbytné.

Výše představený přístup k ochraně vlastnictví a k chápání základních práv nebyl bohužel určující. Představa o základních právech a svobodách jako o pouhých teoretických poučkách, pouhých frázích bez hlubšího významu byla pro náš právní vývoj mnohem charakterističtější.[95]

---

[93] Význam oblasti majetkového práva a zásahů do soukromého vlastnictví se odrazil také ve výběru judikatury v Roučkově a Sedláčkově Komentáři, kde jsou v judikatuře k obecným ustanovením občanského zákoníku (zvl. „Výklad zákona“ §§ 6-8 o. z. o.) početně zastoupena právě rozhodnutí o ochraně a o omezení soukromého vlastnictví. Srov. např. přehled judikatury k § 7 o. z. o. In SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František (edd.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl I. Praha: V. Linhart, 1935, s. 147-148.

[94] Judikatura v tomto směru působí jako pomůcka pro interpretaci a následnou aplikaci právních předpisů. Judikáty fakticky působí jako precedenty, ale nepředstavují pramen práva, nýbrž jeho dotváření. Jak k tomu dodává V. Knapp, důsledkem tohoto dotváření *„je skutečnost, že právo, které se aplikuje, se de facto liší od práva, které je vyjádřeno slovy právního předpisu“*. Srov. KNAPP, Viktor. *Teorie práva.* Praha: C. H. Beck, 1995, s. 33.

[95] Podle názoru Jiřího Pražáka, vůdčí postavy rakouské konstitucionalistiky konce 19. století, se ustanovení o základních právech a svobodách objevila v základních zákonech nedopatřením/nesprávnou teoretickou konstrukcí. (Srov. PRAŽÁK: *Rakouské právo ústavní*…, s. 48n. (kapitola *„O t. zv. všeobecných právech občanů státních“*). Ještě o čtyřicet let později se František Weyr, přední osobnost československé meziválečné konstitucionalistiky, staví v otázce bezprostřední závaznosti jednotlivých ustanovení ústavy proti názorům zastávaným francouzskou ústavní vědou na stranu části německé literatury, která považuje *„příslušná ustanovení ústavní o občanských právech a svobodách a jich zárukách namnoze toliko za pouhé akademické zásady, za monology zákonodárcovy‘, jež nemají v praxi významu norem závazných pro soudy a úřady správní…“* Srov. WEYR: *Československé právo ústavní*…, s. 248.

2. Expropriace v mezinárodní právu v době meziválečné

Kapitola druhá představí problematiku pojmu a definice exproprice v mezinárodním právu se stručnou chronologií požárů expropriací 20. století, pro které je tento institut téměř příznačný. První podkapitola druhé kapitoly se bude věnovat pojmu předmětu vyvlastnění a problematice tzv. *vested rights* čili problematice ochrany nabytých práv, jež vystupuje do popředí např. v čase anexí a úzce se vztahuje k problematice předmětu vyvlastnění, kdy adresáty těchto presumptivních práv mohou být právě cizozemští vlastníci majetku ležícího na území, na kterém dochází ke změně politického režimu (k masivním expropriacím často dochází při změně vládnoucí moci, revolucí, anexi apod.) Druhá podkapitola se týká subjektů expropriace s důrazem na stát, resp. suveréna, jako subjekt, a problematiku tzv. základních práv státu, jejichž existence by mohla odůvodnit právo státu vyvlastnit cizí majetek *per se.* Třetí podkapitola se zaobírá polemikou nad existencí mezinárodního standardu zacházení s cizinci a dalšími pojetími mezinárodních standardů jako Hullovo pravidlo nebo Calvova doktrína. Podkapitola čtvrtá podrobuje drobnohledu zákaz diskriminace a jeho obligatornost jako znaku lawful expropriace.

Kučera praví, že problém vyvlastnění se stává mezinárodním problémem tehdy, když jeho předmětem je majetek cizích státních příslušníků.[96] Mezinárodní právo zabývající se zásahy státu do majetku cizích státních příslušníků (tj. těch, kteří nejsou ve státoobčanském svazku se státem, na jehož území se nacházejí) situovaného na území hostitelského státu je součástí odvětví mezinárodního práva, jejichž společným obsahem jsou normy upravující postavení občana jednoho státu (domovského) na území státu druhého (hostitelského) a zacházení s ním ze strany státních orgánů hostitelského státu, jakmile jednou došlo k jeho připuštění na území tohoto státu.[97]

Působením teorie i praxe soukromého práva mezinárodního stala se součástí obyčejového práva mezinárodního zásada, že věcná práva k věcem movitým i nemovitým podléhají právu toho státu, v němž se aktuálně nalézají.[98] Dle výše uvedeného se tedy dle Kučery určuje, kterým právem se bude řídit právo vyvlastnění. Kučera uvádí, že kolizní norma, charakteru *„lex rei sitae"*, dle níž tedy movité i nemovité věci podléhají místnímu právu, vyjadřuje legislativní kompetenci suverénních států k úpravě věcných práv. Dále

[96] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 499.
[97] BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 1979, s. 518 an.; SHAW, Malcolm. N. *International Law*. 5th edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 735 an. Srov. STONIŠ, Petr. *Zákonné vyvlastnění v mezinárodním právu*. 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 3.
[98] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.

upozorňuje, že tato norma je tak zakotvena i v právu mezinárodním a že se vztahuje k majetku všech cizinců, a to bez ohledu na to, zda požívají práva exteritoriality nebo nikoliv.[99]

Ve 20. století začala první velká fáze vyvlastňování majetku cizích státních příslušníků hostitelskými státy, která může být zařazena do kolonky znárodnění a která měla dopad na formování mezinárodního práva, týkajícího se ochrany majetku cizinců, Sovětskou a Mexickou revolucí (viz dále).[100]

Ačkoliv v Evropě docházelo před I. světovou válkou k vyvlastnění soukromého majetku velmi zřídka a když už, tak v menších rozměrech, válečné a poválečné poměry si vynutily v Evropě vyvlastnění ve větší míře. Zvláště při úpravě pozemkového vlastnictví (viz heslo meziválečná pozemková reforma[101]), k níž došlo i u nás.[102]

K rozdílnému pojetí expropriace v době před a po 1. světové válce uvádí Dawson a Weston následující: *„From about the mid- nineteenth century to WorId War I, the international scene, dominated by European cultures, was characterized by impressive material transformations ... in respect of which the State played a comparatively negative role, protecting a regime of laissez faire and assuring the 'sanctity' of private wealth.“*[103]

V poválečném světě tedy nedocházelo k přerozdělení pozemkového vlastnictví jen v tehdejším Československu, ale i v řadě dalších zemí. Podle odborných odhadů došlo po 1. světové válce k redistribuci více než 20 milionů hektarů půdy (bez zohlednění Ruska).[104] V Evropě se pozemkové reformy prosadily ve dvaadvaceti státech, zejména v Lotyšsku, Estonsku, Rumunsku, Litvě, Polsku (zde se také velkostatky a s nimi fakticky související politická moc nacházela v rukou německé nebo maďarské šlechty)[105]. V menším pak

i v Jugoslávii, Finsku, Řecku, Bulharsku, Německu, Maďarsku a Rakousku. Podle výměry půdy podléhající reformě byla ze třinácti zemí střední a východní Evropy (z výjimkou Ruska)

[99] Tamtéž.
[100] Taking of property [online]. New York and Geneva: United Nation, 2000 [cit. 2018-11-09]., s. 5. Dostupné na <https://unctad.org/en/docs/psiteiitd15.en.pdf>
[101] Meziválečnou pozemkovou reformou rozumíme *„státem regulovaný a prováděný proces přerozdělování půdy změny vlastnických a užívacích práv k půdě) a dalšího zemědělského a lesního majetku probíhající v letech 1919 až 1935“.* Srov. PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 61-62.
[102] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 503.
[103] DAWSON, Frank G., WESTON, Burns H. Prompt, Adequate and Effective: A Universal Standard of Compensation? *Fordham Law Review*, 1962, vol. 30, issue 4, s. 728-729.
[104] SERING, Max (ed.). *Die agrarischen Umwalzungen im ausserrussichen Osteouropa.* Berlin - Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1930, s. 28. Převzato z: HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 70.
[105] Tamtéž…, s. 70.

pozemková reforma v Československu, po rumunské, druhou nejrozsáhlejší. Podle poměru zabrané půdy k celkové výměře státu, pak byla ČSR po Lotyšsku a Estonsku třetí.[106]

K samotnému pojmu vyvlastnění z pohledu mezinárodního práva je nutné upozornit na absenci vymezení obsahu tohoto pojmu v obyčejové i smluvní praxi států.[107] Např. Stoniš však poukazuje na to, že i přes absenci obsahu pojmu v pozitivním mezinárodním právu lze tento obsah najít v jurisprudenci mezinárodního práva, upozorňuje např. na pojetí Westovo (tzv. wealth deprivation – zbavení majetku), které je dostatečně široké, aby zahrnulo veškeré známé formy vyvlastnění v mezinárodním právu, tedy ať už zákonné, nezákonné, regulatorní, přímé či nepřímé.[108] Výše uvedených pojetí je v jurisprudenci mezinárodního práva samozřejmě více, např. Brownlie vyvlastnění definuje jako *„odnětí majetkových práv nebo trvalý přechod práva řízení a kontroly“,* kdy tento akt musí být navíc přičitatelný státu.[109]

Definice vyvlastnění v mezinárodním právu je ze zřejmých důvodů obecná a široká (viz výše wealth deprivation) a proto je nutné založit určité podmínky, za jejichž splnění se bude jednat o vyvlastnění *„po právu“* (lawful expropriation). Panuje totiž shoda na tom, že zbavení majetku hostitelským státem musí splňovat určité podmínky předvídané mezinárodním právem, kdy jejich nesplnění implikuje porušení mezinárodního závazku ze strany hostitelského státu.[110] Pro vymezení těchto podmínek rovněž existuje množství teorii.[111] Přesvědčivě působí soubor podmínek dle brožury OSN[112], která vyjmenovává čtyři znaky:

1. Public purpose (veřejný zájem),
2. Non-discrimination (zákaz diskriminace),

---

[106] SERING: *Die agrarischen…*, s. 28. Převzato z: HORÁK: *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*…, s. 70.
[107] HERZ, John H. Expropriation of Foreign Property. *The American Journal of International Law*, 1941, vol. 35, no. 2, s. 243. Dostupné: https://www.jstor.org/stable/2192262.
[108] WESTON, Burns H. The Charter of Economic Rights and Duties of States and the Deprivation of Foreign-Owned Wealth. *American Journal of International Law*, 1981, vol. 75, issue 3, s. 110. Srov. STONIŠ: *Zákonné vyvlastnění*…, s. 10.
[109] BROWNLIE: *Principles of Public International Law*…, s. 532.
[110] SORMARAJAH, Muthucumaraswamy. *The International Law on Foreign Investment.* 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 345.
[111] Tak např. Wortley uvádí dokonce deset předběžných pravidel při jejichž splnění se dá hovořit o vyvlastnění v souladu s mezinárodním právem. Prvním pravidlem je dostatek pravomoci na straně orgánu, který provádí vyvlastnění, tím je myšleno, že se jedná *de iure* či *de facto* o suveréna, resp. jeho orgán a důvod a způsob expropriace nesmí být v rozporu s takovým všeobecně přijímanými pojetím spravedlnosti, která je základní součástí mezinárodního práv. Srov. autoři jako B. A. Wortley, G. C. Cheshire, R. K. Kuratowski, Alfred Drucker, Erwin H. Loewenfeld, W. Adamkiewicz and Alexander Weinreb v díle WORTLEY, Ben A. (edd.). Expropriation in International Law. *Transactions of the Grotius Society*, 1947, vol. 33, s. 25-48. Dostupné online: <https://www.jstor.org/stable/743091>.
[112] Taking of property…, s. 5.

3. Compensation (náhrada),
4. Due process requirement (požadavek na spravedlivý proces, spatřován zejména v nezávislosti a nestrannosti smlouvu – např. independent host tribunal).

Ačkoliv se jedná o brožuru OSN z roku 2000, tak v ní výše uvedené znaky se objevují jako úplně totožné či alespoň velmi podobné (někdy ještě některé znaky přistupují, např. u Wortley[113]) napříč celým stoletím.

Herz (už v 50. letech minulého století) stejně jako výše Stoniš upozorňuje na absenci koherentní teorie expropriace v mezinárodním právu, tvrdí, že mezinárodní praxe poskytuje dostatek materiálu pro vytvoření koherentního souboru pravidel pozitivního mezinárodního práva. Uvádí, že pevná pravidla spatřuje v odpovědích na 5 hlavních otázek.

1. Co může být objektem vyvlastění?[114]
2. Kdo může být dle mezinárodního práva vyvlastnitelem?
3. Jaký je možný způsob a rozsah vyvlastnění?
4. Za jakých okolností vzniká právo vyvlastnit?
5. Jaké následky přináší vyvlastnění?[115]

Herz tedy výše uvedené otázky prezentuje jako jakýsi rámec, kdy odpovědmi na ně lze definovat pojem vyvlastnění v mezinárodním právu i přes absenci pojmu v právu pozitivním.

2.1 Předmět vyvlastnění a problematika tzv. vested rights

Jak již výše Kučera trefně poznamenal, problém vyvlastnění se stává mezinárodním problémem tehdy, když jeho předmětem je majetek cizích státních příslušníků.[116]

Pro naplnění přívlastku *„cizí“* není nutné, aby majetek náležel cizímu státnímu příslušníkovi, který se v cizině skutečně nachází (bydlí, či pobývá), uznává se jako dostačující, že se majetek nachází zemi odlišné od původu takového příslušníka. [117]

Překvapivě ani termín *„majetek“* není tak snadno určitelný jak by se mohlo zdát. Majetkové právo je totiž tradičně regulováno právem místa ve smyslu *lex rei sitae* a proto se bude lišit místo od místa. Právě proto se od mezinárodního práva jaksi očekává,

[113] WORTLEY: Expropriation in International Law…, s. 27.
[114] Tedy co *in concreto* znamená *„foreign property“*.
[115] HERZ: Expropriation of Foreign Property…, s. 243.
[116] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 499.
[117] HERZ: Expropriation of Foreign Property…, s. 244.

že se s obsahem tohoto pojmu vypořádá a vytvoří vlastní, autonomní definici, zejména ze zvyklostí a rozhodnutí mezinárodních tribunálů.

Mezinárodní právo tedy přebírá z vnitrostátních právních koncepcí nejrozšířenější a nejširší definici majetku, kdy za majetek obecně považuje to, co je ve většině civilních kodexů za něj považováno, tedy majetek hmotný, hmatatelný.[118] Majetek je však více než jen věci hmotné, kdy Herz uvádí, že na toto upozorňuje rovněž velké množství judikátů[119] a také většina autorů, kdy toto pojetí zahrnuje kromě hmotného majetku i práva, například obligační.

U práv jako předmětu vyvlastnění vzniká další problém a to jejich rozlišení od tzv. *vested rights* (viz níže), či pouhých zájmů, očekávání. Ačkoliv je jasné, že nelze cizince chránit před jakýmkoliv zásahem, ke kterému může dojít změnou legislativy a že je nutné vést někde pomyslnout čáru mezi vested rights a např. pouhými zájmy, mezinárodní právo však nedává obecné řešení. [120]

Zásada šetření nabytých práv vykrystalizovala z přirozenoprávní ideji, vrozených a nezničitelných práv, jakožto absolutní hranice proti právu pozitivnímu, které tato práva nekonstituuje, ale pouze deklaruje. Tato hranice vznikla v reakci proti výstřelkům absolutního a policejního státu, který velmi rozmanitě omezoval subjektivní práva, kdy praktičnost této hranice byla zejm. v tom, že byla od pozitivního práva neodvislá, tedy nemohla být omezena či zrušena.[121] Tato zásada přešla do práva pozitivního z práva přirozeného a spočívá v šetření nabytých práv v případě územních změn (státních sukcesí).[122] Teorie žádající preferenční postavení cizinců, opírají-li se o tuto zásadu, chápou ji jako absolutní princip. Kučera připomíná, že míru, do jaké lze vzít tato zásada v úvahu v právu mezinárodním, lze hledat pouze na základě pozitivního práva.

---

[118] ROY, Guha S. N. Is the Law of Responsibility of States for Injuries to Aliens a Part of Universal International Law? *American Journal of International Law*, 1961, vol. 55, issue 4, s. 194.

[119] Herz uvádí velké množství judikátů i autorů, příkladmo f. the Delagoa Bay arbitration concerning a concession-contract (Sentence finale du Tribunal Arbitral du Delagoa, Bem, 1900; Moore, History and Digest of the International Arbitrations (1898), Vol. 2, p. 1865 ff.); the Sicilian Sulphur Monopoly case, in its frequently neglected aspect concerning the later indemnification of the French concession-owners (British and Foreign State Papers, Vol. 28, p. 1163 ff., Vol. 29, pp. 175 ff., 1225 ff., Vol. 30, p. 111 ff,. Kelsen, Dupuis, Verdross, Nielsen a a další. Srov. HERZ: Expropriation of Foreign Property…, s. 244.

[120] Tamtéž.

[121] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 523.

[122] Např. Kallab definuje sukcesi států takto: *„K mezinárodní sukcesi dochází tenkrát, když na místo dosavadního státu jako mezinárodní osoby právní nastupuje jeden nebo několik států jiných. V žádném případě nenastává v mezinárodním právu sukcese universální tak, že by všechna práva a všechny povinnosti jednoho státu přecházely na stát druhý.“* KALLAB, Jaroslav. *Příručka k přednáškám o právu mezinárodním*. Brno: Nákladem Čsl. Akademického spolku Právník, 1924, s. 35. Dostupné online: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/3994>.

Zásada šetření nabytých práv vystupuje do popředí v čase cesí a anexí, kdy majetek ležící v anektovaném nebo postoupeném území se dostává pod mezinárodní kompetenci jiného státu. Nastupuje zde nová státní suverenita, proti níž stojí celá řada práv nabytých za dřívější suverenity.

Dále Kallab uvádí, že ani v případě úplného zániku státu nepřecházejí na nový stát práva a povinnosti, jež měl zaniklý stát na základě smluv politických a uzavřených pro případ války. Naproti tomu jak při úplném, tak při částečném zániku státu, přecházejí práva a závazky spojené s přecházejícím územím. Dále pak přechází na nový stát státní majetek, nacházející se na přecházejícím území. Pokud však jde o smlouvy obchodní, plavební, vydávání zločinců, a zvláště o dluhy zaniklého nebo zmenšeného státu nelze uznat obecné normy mezinárodního práva (pozn. *rozuměj, že tyto neexistují*). Tato otázka bývá řešena zvláštními smlouvami, jimiž prohlašuje nabývající stát, ve které smlouvy zaniklého nebo zmenšeného státu hodlá vstoupit, a zvláště, jaký podíl státního dluhu na sebe míní z důvodu slušnosti převzít.[123]

Kučera výše uvedené zavrhuje s odkazem na Kelsenovo učení, že veškerá práva subjektivní jsou odvozena z objektivního práva a zdůvodňuje tak nutnost přesunu tzv. nabytých práv z oblasti přirozenoprávních postulátů do oblasti práva pozitivního. Idea nabytých práv podle jeho názoru má pouze relativní význam, tzn. zákonodárce může nabytá práva z důvodu veřejného zájmu omezit nebo zrušit, nehledě na státní příslušnost vlastníků. [124]

Stejný názor, tedy, že nový suverén může práva takto nabytá zrušit nebo omezit sdílí Huber. Uvádí sice, že řádně nabytá subjektivní práva nejsou postižena změnou moci, má ovšem za nesporné, že tato práva jsou zrušitelná podle zákonů vydaných sukcesorem. Toto zdůvodňuje tím, že sukcesor nabývá v zásadě neomezené moci nad sukcesním územím a tím, že trvání jeho zákonodárství je také jen relativní.[125] *„Odepříti toto právo anektujícímu, znamenalo by odepříti anexi, její vlastní účinek a předmět, přechod suverenity.“*[126] Strupp doslova uvádí, že jakékoliv výjimky pro případ suverenity jsou důsledkem

[123] KALLAB: *Příručka k přednáškám o právu mezinárodním*…, s. 35.
[124] Tamtéž.
[125] HUBER, Max. *Die Staatensuccession: Volkerrechtliche Und Staatsrechtlice Praxis Im XIX Jahrhundert.* Montana: Kessinger Publishing, 1898, s. 58. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 524.
[126] CASONA, Alejandro (ed.). *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations*. Etudes, I., Paris: Impr. du Palais, 1927, s. 75. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 524.

„zastaralých představ přirozeného práva“, které naráží na pozitivistické nazírání, které nezná žádná pro zákonodárce nepřekročitelná nabytá práva.[127] Marburg k tomu dodává, že sukcesionář má povinnost jen uznat vznik a zánik soukromých práv podle cizího právního řádu, nemá však povinnost je ponechat beze změny.[128] Dále je postulováno, že by se taková ochrana, která by nabourávala výše uvedené, by se ve výsledku obrátila proti samotným cizincům, kteří by přestali být ze strany ostatních států přijímáni[129], protože by přicházeli o suverenitu.[130]

Závěrem Kučera dodává, že *„Postulovaná nedotknutelnost soukromého majetku není žádným absolutním principem, který by mohl státu překážeti v jeho zákonodárných reformách, nýbrž jen přenesením zásady zákonitosti* (rozuměj zákonnosti) *veřejné správy do oblasti mezinárodní.“* (při výše uváděné absenci pozitivních pravidel).[131]

Ederington u tohoto připomíná, že výše pozitivistická koncepce, resp. pojetí tzv. *eminent domain,* se stala dominantní teorii současnosti, za což pravděpodobně vděčíme vlně odboru rozvojových zemí, které v polovině 20. století začaly zpochybňovat zavedená mezinárodní pravidla, viz výše.[132]

2.2 Stát jako subjekt expropriace a jeho práva

Ohledně otázky subjektů vyvlastnění jde o to odpovědět na otázku kdo je oprávněn vyvlastnit majetek cizinců. Worthly zde klade důraz na dostatek pravomoci na straně orgánu, který provádí vyvlastnění, čímž je myšleno, že se musí jednat o *de iure* či *de facto* suveréna,

---

[127] CASONA: *La réforme agraire…,* s. 75. Převzato z: KUČERA: Bohumil. Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 524.

[128] MARBURG, Ernst. *Der rumänisch-ungarische Optantenstreit vor dem Gemischten Schiedsgericht und dem Völkerbund: Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Enteignung im Völkerrecht*. Frankfurt am Main: Frankfurter Abhandlungen zum Kriegsverhütungsrecht, 1928, s. 106. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 524.

[129] Ačkoliv již v době předválečné existovaly názory, že ze členství v rodině národů vyplývá povinnost přijímat na svém území v době míru příslušníky jiných členů rodiny národů, neexistovaly pozitivní nebo zvykové normy mezinárodního práva podobného obsahu. Kallab uzavírá, že opak je pravdou a je věcí každého státu, aby upravil vstup a pobyt cizinců na svém území podle své volné úvahy. Přičemž upozorňuje, že je fakticky nemožné, aby stát, který chce udržovat s ostatními členy společenství přátelské styky, bezdůvodně zabraňoval příslušníkům těchto států v přístupu na své území. Z územní svrchovanosti státu dále jednoznačně vyplývá, že není obecné povinnosti zabránit kterékoliv skupině osob přístup na svoje území. Toto právo státu se někdy nazývá právo azylu; a záleží v tom, že pokud není mezi státy zvláštní smlouvy o vydávání zločinců, není stát druhému stíhajícímu státu povinen vydat zločince, který utekl na jeho území. Je-li cizinec připuštěn na území státu, je pak podřízen územní svrchovanosti tohoto státu, na druhé straně se však nezbavuje osobní svrchovanosti svého státu domovského.

[130] CASONA: *La réforme agraire…*, s. 190-191. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním …, s. 525.

[131] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 525.

[132] Tamtéž.

resp. jeho orgán a důvod a způsob expropriace nesmí být v rozporu s takovým všeobecně přijímanými pojetím spravedlnosti, která je základní součástí mezinárodního práva[133].

Dá se říci, že nad tímto znakem panuje shoda, rovněž např. Herz uvádí, že v situaci, kdy do majetku cizince je vsahováno osobami, které nejsou v přímém spojení se státem, resp. státními aktivitami, se vůbec nejedná o vyvlastnění ve smyslu mezinárodního práva.[134] Avšak dojde-li v takové situaci k újmě na tomto majetku, může toto vyústit v odpovědnost státu např. ve smyslu *denegatio iustitiae*, neposkytle-li stát dostatečnou ochranu.

Obecně se tedy dá říci, že subjektem expropriace je stát jako takový (suverén), jednající podle svého práva, svými orgány či přímo pověřenými osobami.[135]

Kallab píše, že suverenita neznamená v podstatě nic jiného než *„způsobilost vlastními činy se zavazovati, čili jest analogem způsobilosti k právnímu jednání pro obor práva soukromého.“*[136]

Podobně jako v právní nauce práva vnitrostátního se pod vlivem učení přirozenoprávního hájila zásada, že nejen člověk má přirozená práva, rozumem poznatelná, kdy jako člověk a s takovými právy se rodí, ale že i každý stát má určitá základní práva, jež již jako požadavek rozumného myšlení vyplývají z jeho členství v rodině národů.

Jedním z takových subjektivních práv státu je právě právo na svobodu. Toto základní právo státu se odráží ve státní suverenitě. Tedy svoboda státu se odráží v suverenitě v tom smyslu, že stát není podřízen jiné státní moci.[137]

Toto učení bylo aktuální i na začátku 20. století, ač Kallab k tomu poznamenává: *„Toto učení udržuje se stále, ač jeho podklad, totiž víra v přirozená již rozumem daná práva dávno byl uznán za mylný. Ve skutečnosti nelze ani v mezinárodním právu uznati nějakých práv, jež by nebyla závislá na pramenech positivního práva, jež by se neopírala o určité objektivní normy právní.“*[138] Ačkoliv je z výše uvedeného patrný dominující právní positivismus, Kallab přiznává jusnaturalistickému smýšlení teoretiků ten efekt, že toto přispělo ke konstituci některých obyčejů, jakožto pramenů positivního práva mezinárodního.

[133] WORTLEY: Expropriation in International Law…, s. 27.
[134] HERZ: Expropriation of Foreign Property…, s. 247.
[135] Tamtéž.
[136] KALLAB: *Příručka*…, s. 32-33.
[137] KALLAB: *Příručka*…, s. 48.
[138] Tamtéž.

Kallab tedy říká, že: *„Ovšem na druhé straně dlužno uznati, že z největší části vlivem této teorie o základních právech států skutečně se vyvinuly určité zvykové normy mezinárodního práva, jež nejlépe můžeme vystihnouti, chápeme-li je jako subjektivní práva společná všem státům tvořícím rodinu národů.“* Dále Kallab pokračuje: *„Ač tedy neuznáváme nějakých přirozených základních práv státu, pokládáme za nejvhodnější technický prostředek k výkladu určitých skupin zvykových norem mezinárodního práva, neuvádíme-li tyto normy samy, nýbrž jakýsi jejich reflex, totiž subjektivní práva států z těchto norem vyplývající.“*[139]

Mezi tato subjektivní práva řadí (ač jejich přirozenoprávní původ zpochybňuje):

1. právo na svobodu, jež se odráží ve státní suverenitě,
2. zásadu rovnosti (resp. princip *par in parem)*,
3. zásadu hodnosti, mající odrazu v povinnosti všech států šetřit důstojnosti ostatních států;
4. nezávislost a územní svrchovanost – zde se jedná o volnost státu rozhodovat se jak ve svých vnějších vztazích, tak ve výkonu svého dominia nad územím i svého impéria nad státními občany. Stát se samozřejmě může jakkoliv zavázat, že se zdrží uplatňovat tuto svrchovanost v určitém směru anebo, že ji bude vykonávat v určitém smyslu,
5. právo na sebezáchovu – případy sebeobrany státu, totiž případy, kdy stát nemůže přímo hrozící nebezpečí odvrátiti od sebe jinak, než poškozením zájmů nebo práv druhého státu. Tuto sebeobranu mezinárodní právo dovoluje státu nejen tam, kde jde o protiprávní útok jednoho státu na druhý, nýbrž i tam, kde jednání státu jiného, třeba by nebylo samo o sobě protiprávní, podstatně ohrožuje zájmy státu se bránícího.[140]

Vyvstává tedy otázka, zda zejm. o právo poslední (sebezáchova) nelze opřít učení, které státu jako takovému přiznává právo vyvlastnit majetek cizinců *per se.*

2.3 Mezinárodní minimální standard a zacházení s cizinci

Tradičně mezinárodní právo uznává, že pokud se cizinec usadí na cizím území či získá na cizím území majetek, pak přijímá právo hostitelského státu stanovené na ochranu jeho osoby a majetku. Zde však vyvstává otázka zda případná existence zásady personality státu, či zásada odpovědnosti státu za újmy cizincům, působí do takové míry, že cizinci požívají jisté exteritoriality a nespadají tak výlučně do pravomoci hostitelského státu. Stručněji řečeno zda status cizince je do jisté míry ovládán mezinárodním právem či nikoliv. Pro odpověď na

[139] KALLAB: *Příručka*…, s. 48.
[140] Tamtéž, s. 52-55.

tuto otázku je nutné zkoumat dvě doktríny, a to mezinárodní minimální standard a princip národního zacházení.[141]

Mezinárodní standard definuje Lad-Ojomo: *„Mezinárodní standard není nic jiného než sada pravidel, vzájemně spolu souvisejících a vyvstávajících z jedné konkrétní normy obecného mezinárodního práva, která uvádí, že zacházení s cizinci je regulováno právem národů.“*[142] Kdy pojem mezinárodní minimální standard byl poprvé použit v roce 1910 ministrem zahraničních věcí Spojených států Elihu Root[143], ačkoliv jeho kořeny týkající se diplomatické ochrany zasahují až do 19. století.[144] Ghassemi upozorňuje na to, že ačkoliv byla doktrína minimálního standardu v minulosti silně podporována[145], tak ani mezi jejími protagonisty neexitovala shoda na jejím obsahu.[146]

Vývoj cizineckého práva představuje nepřetržitý zápas mezi suverenitou jednotlivých států a svobodou jednotlivců. Čím více proniká přesvědčení o solidaritě mezi zájmy státními a zájmy mezinárodního společenství, tím více a jednodušeji dochází z právního hlediska k asimilaci cizinců s tuzemci.[147] Podle některých níže prezentovaných názorů tato asimilace tvoří maximum toho, co mohou cizinci v právním ohledu získat (také princip národního zacházení či *National Treatment Standard,* či *Calvo Doctrine*)[148]. Tato maxima je také ideálem cizineckého práva a zavazuje státy, aby cizincům poskytly určité minimum práv.[149] Kdy tímto minimem je ochrana osob a majetku.[150]

Úvodem je záhodno říci, že stát má obecně volnost, svobodu, upravit si postavení cizince, neomezil-li se dobrovolně v tomto ohledu a že vlastnické právo, stejně jako omezení se řídí principem *lex rei sitae*, které platí pro věci movité i nemovité. Řešení však není tak prosté, že by bylo možno říci, že uvedené platí v případě absence mezinárodní smlouvy.

---

[141] GHASSEMI, Ali. *Expropriation of foreign property in international law*. 1999. PhD Thesis. University of Hull, s. 73. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/2731706.pdf>.
[142] KALIŠ, Roman. Mezinárodní minimální standard zacházení s mezinárodní investicí. In *COFOLA 2011:* the Conference Proceedings. Brno: Masaryk University, 2011, s. 3.
[143] AKISANYA, Adeoye A. *The Expropriation of Multinational Property in the Third World*. New York: Praeger Publishers, 1980, s. 40-42.
[144] BROWNLIE: *Principles of Public International Law*..., s. 527-528.
[145] Ghassemi odkazuje na případy Neer case (rovněž Kališ…).
[146] GHASSEMI, Ali. *Expropriation of foreign property in international law*. 1999. PhD Thesis. University of Hull, s. 74. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/2731706.pdf>. Rovněž FRANCIONI, Francesco. Compensation for Nationalisation of Foreign Property: The Borderland Between Law and Equity, 24 I.c.L.Q. (1975), s. 255-263.
[147] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 519-520.
[148] Ghassemi poukazuje na skutečnost, že toto smyšlení se vyvinulo pod vlivem zneužívající praxe vyspělých států, viz např. *Drago doctrine.*
[149] KUČERA, Bohumil. O právní ochraně státních příslušníků v cizině. *Právník,* 1928, roč. 67, č. 3, s. 169.
[150] Viz *Paul Neer case*.

Mezinárodní smlouva není jediným pramenem mezinárodního práva a je nutné se ptát, jestli dobově neexistovala norma podobného obsahu ve zvykovém právu mezinárodní, jakýsi standard zacházení s cizinci.

Určité normy zabývající se majetkovou ochranou označované jako mezinárodní minimální standardy byly vytvořeny již v první polovině 20. století.[151] Většina z těchto norem se však soustředila pouze na ochranu cizince jako fyzické osoby. V kontextu mezinárodní ochrany zahraničního investora a jeho majetku začal být koncept minimálního mezinárodního režimu zacházení vytvářen zejména praxí USA v Latinské Americe a teprve později převzat dalšími vyspělými státy, které jej spolu s USA prosazovaly vůči zejména rozvojovým zemím přijímajícími jejich investiční kapitál. Vyvinutí tohoto standardu jako absolutního minima ochrany bylo způsobeno nespokojeností zahraničních investorů a jejich domovských států s národním režimem poskytovaným na území hostitelského státu všem investorům bez rozdílu. Tento lokální režim byl zahraničními investory a jejich domovskými státy považován za necivilizovaný, svévolný a neschopný zajistit vládu práva.[152]

Z důvodu dlouhodobého prosazování tohoto *„externího"* režimu velkou skupinou států se objevil názor, že tento režim již nabyl podoby všeobecně závazného mezinárodního obyčeje[153], jehož porušení vede ke vzniku odpovědnosti hostitelského státu[154]. Toto tvrzení však do dnešního dne zůstává sporné. Vývoj tohoto standardu se totiž samozřejmě neobešel bez nesouhlasu zejména zemí Latinské Ameriky a později dalších rozvojových zemí, které prosazovaly tzv. Calvovu doktrínu, dle které mají být cizincům přiznána stejná práva a zacházení jako místním investorům.[155] Nedošlo-li ke svobodnému souhlasu se vznikem obyčejových pravidel ze strany těchto rozvojových zemí, pak se nemůžeme o vzniku obyčejového pravidla vůbec bavit. Rozvojové státy pak vystupují jako tzv. *persistent objectors.*[156]

---

[151] MAYEDA, Graham. Playing Fair: The Meaning of Fair and Equitable Treatment in Bilateral Investment Treaties. *Journal of World Trade*, 2007, vol. 41, no. 2, s. 273-291. Převzato z: KALIŠ: Mezinárodní minimální standard..., s. 5.
[152] KALIŠ, Roman. Mezinárodní minimální standard…, s. 3.
[153] Myšlenku o existenci tohoto standardu horlivě budovaly a prosazovaly zejména USA, nicméně v okamžiku, kdy byl tento režim použit v rámci NAFTA proti nim jako straně žalované, požadovaly, aby žalobce prokázal porušení konkrétního mezinárodního obyčejového práva obsaženého v tomto režimu (ADF v. United States, 2003). Srov. SORMARAJAH: *The International Law on Foreign Investment*…, s. 332.
[154] BRONFMAN KLEIN, Marcela. Fair and Equitable Treatment: An Evolving Standard. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2006, vol. 10, s. 609-680.
[155] BRONFMAN KLEIN: Fair and Equitable Treatment…, s. 609-680.
[156] Pravidlo „persistent objector" spočívá v tom, že stát, který od počátku vzniku daného obyčejového právidla vzdoroval, jím není vázán. Srov. SHAW: *International Law*…, s. 86.

Kučera tvrdí, že obecné mezinárodní právo nezakládá žádnou zásadu preferenčního zacházení s cizinci a svůj argument opírá o publikaci jež vydala rumunská vláda u příležitosti sporu Rumunska s maďarskými optanty, tato publikace *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations* (Etudes, I., 1927; II., 1928), obsahuje celou řadu studií týkajících se mezinárodního problému vyvlastnění. Kučera uvádí, že se na tomto místě vyslovila celá řada význačných jmen tím způsobem, že obecné mezinárodní právo nestojí v cestě tomu, aby byl majetek cizinců podroben vyvlastnění za stejných podmínek jako majetek tuzemců.[157] Pro doklad svého tvrzení Kučera vybírá názory některých význačných internacionalistů z výše uvedené publikace, které jeho názor podporují.

Například Le Fur uvádí, že *„obecné právo mezinárodní bezpečně dopouští, aby cizinci byli podrobeni normám o vyvlastnění z důvodu veřejné prospěšnosti.“*[158] Strupp také velmi rozhodně a sebejistě *explicite* konstatuje, že *„není mezinárodní obyčejové normy, jež by zapovídala státu vyvlastňovati příslušníky ostatních států, ať proti náhradě, ať bez ní, ovšem za předpokladu, že není rozdílu v nakládání a že není nerovnosti mezi příslušníky vlastního státu a cizinci.“*[159] Konstatuje se zde tedy pravidlo, že není-li zde modifikace prostřednictvím mezinárodní smlouvy, pak je stejné nakládání maximem, jež může cizinec získat. Jediným imperativem se zde shledává, aby opatření nebyla namířena právně či *de facto* proti cizincům.

Italský internacionalista Cavagliery, komentuje tuto problematiku neméně jednoznačně, když uvádí, že kdybychom tvrdili, že v důsledku čl. 250 Trianonské smlouvy nepodléhají nemovitosti maďarských optantů rumunskému pozemkovému zákonu, uznali bychom

tím absurdní princip, že stát již není svým vlastním pánem při výkonu suverenity a nemůže regulovat svůj pozemkový režim podle sociálních a politických potřeb. Tato nedotknutelnost vlastnictví cizinců by zakládala nespravedlivé a záviděníhodné privilegované postavení cizinců.[160]

---

[157] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 517.
[158] CASONA: *La réforme agraire*…, s. 203. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 517.
[159] CASONA: *La réforme agraire*…, s. 450. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 517.
[160] CAPITANT, Henri (ed.). *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations*. Etudes, II. Paris: Jouve, 1928, s. 56-57. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 517.

Kučera dále upozorňuje na názor italského internacionalisty Fiore, jež uvádí, že každý suverénní stát má povinnost zabezpečit výkon a užívání vlastnických práv tak, aby cizinec byl ve stejném postavení jako tuzemec. Tedy stát je povinen zajistit nedotknutelnost majetku ve stejné míře jako u tuzemců. K vyvlastnění tento význačný italský internacionalista uvádí, že i cizinec může býti přinucen, aby postoupil zcela nebo z části svůj majetek pro dílo obecně užitečné, ale s právem na zaplacení přiměřené náhrady, která se však určuje ve shodě s místním zákonem, tedy za stejných podmínek jako státní příslušník.[161]

Weiss shodně uvádí, že pro úpravu vlastnického práva není nikdy podstatné, kdo jej vykonává a jeho zájem, ale spravuje podle práva místa v němž leží jeho předmět. Vlastnické právo se totiž dotýká životních zájmů státu, jeho hospodářského řádu a veřejného práva.[162] Stejně tak Diena konstatuje, že vlastnické právo nelze vykonávat jinak než podle výše uvedeného principu. Vlastnici musí být podrobení totožnému zákonu bez ohledu na státní příslušnost, zvláště co se týče vyvlastnění z důvodů veřejné užitečnosti. Explicitně uvádí, že *„Positivistický směr v právu mezinárodním, reklamuje pro suverénní státy samostatnost v oboru zákonodárství, soudnictví i správy do té míry, pokud není omezena mezinárodními smlouvami.“*[163] Úplně totožné konstatuje Louter, který říká, že suverénní stát si může svobodně upravit postavení cizince na svém území, není-li v tomto omezen mezinárodní smlouvou, zejm. smlouvami o usazení, obchodními, plavebními apod.[164]

Výše uvedené dále podporuje např. Heilborn, když upozorňuje na to, že žádný stát není povinen cizinci větší ochranu než svým vlastním státním příslušníkům. Rovněž upozorňuje,
že rovné postavení je to nejvyšší, čeho může být dosaženo.[165] Shodně Louter, který zdůrazňuje, že stát, který by za normálních okolností (rozuměj bez smluvního základu) vyžadoval více

[161] FIORE, Pasquale. *Le droit international codifié et sa sanction juridique.* Paris: Organisation juridique de la societe internationale, 1911, s. 544-545. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.
[162] WEISS, André. *Manuel de droit international privé*. 6. vyd. Paris: Journal du palais, 1909, s. 535. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.
[163] DIENA, Giulio. *Principi di Diritto Internazionale*. 2. vyd. Naples: Luigi Pierro, 1917, s. 226. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.
[164] LOUTER, de Jan. *Le Droit International Public Positif*. Oxford: Oxford Publishing, 1920, s. 295. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.
[165] HEILBORN, Paul. *Völkerrecht. In Encyklopädie der Rechtswissenschaft in systematischer und alphabetischer Bearbeitung*. 7. vyd. Leipzig: Duncker & Humblot, 1914., s. 524. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.

ze strany cizího státu, by se dopouštěl arogance a nespravedlnosti, tento požadavek by byl v rozporu se státní suverenitou a zásadou rovnosti.[166] Shodně také Kučera.[167]

Dle výše uvedeného se jeví, že na prezentovaném principu maximy totožnosti postavení cizince s tuzemcem není sporu. Výše uvedené argumenty dobových myslitelů jsou jistě přesvědčivé a ačkoliv se domnívám se, že by úplné rozvrácení tohoto principu vedlo k absurdním důsledkům, nemám úplně za to, že kdybychom připustili, že cizinci budou mít více práv než tuzemci, zakládali bychom cizincům vždy záviděníhodné postavení a stát by již nebyl suverénem *„ve svém vlastním domě“*.

Je jistě pravdou, že kdyby stát nemohl podrobovat cizí státní příslušníky svému majetkovému režimu, pak by žádný stát nechtěl přijímat cizince. Mám však za to, že výše uvedené pravidlo o maximě rovnosti práv cizince nemůže platit absolutně a že v případě *„přešlapů“* hostitelského státu je ochrana prostřednictví státu domovského v podobě výkonu osobní svrchovanosti namístě.[168][169]

Přesto tedy, že tu není obecně uznaných norem mezinárodního práva o tom, jak s cizinci nakládat, tak právě v této osobní svrchovanosti, resp. v ochraně, které se cizincům prostřednictvím osobní svrchovanosti dostává, lze spatřovat brzda proti libovůli státu vůči cizincům, které stát na své území přijal. Slovy Kallaba *„Brzdou proti libovůli je tu opět toliko váha zakročení domovského státu vypovědělého cizince, jenž bývá zvlášť závažné v případě, že by stát libovolně vypovídal cizince v zemi již usedlé způsobem, který by ohrožoval vážně jejich hospodářské postavení.“*[170] Výše uvedené však nevylučuje v této věci volnou úvahu státu.[171]

Borchard uvádí, že jednotlivec pouhým odchodem ze své domovské země nepřestává být subjektem svého domovského práva do doby než se stane občanem jiného státu.[172] Z tohoto občanského pouta vyplývá právo státu jaksi bdít nad svým občanem v zahraničí

[166] LOUTER, de Jan. *Le Droit International*…, s. 296. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 515.
[167] KUČERA, Bohumil. *Mezinárodní základy cizineckého práva*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1929, s. 146 an.
[168] Osobní svrchovanost státu domovského spočívá, pokud jde o jeho státní příslušníky zdržující se nebo usedlé na cizím území, hlavně v ochraně těchto osob. Domovský stát těmto svým příslušníkům poskytuje ochranu proti přehmatům státu, pod jehož územní svrchovaností se nacházejí. Srov. KALLAB: *Příručka*…, s. 83.
[169] BROWNLIE: *Principles of Public International Law*…, s. 526.
[170] KALLAB: *Příručka*…, s. 85-86.
[171] Od formálního vypovědění nutno odlišovat tzv. *droit de renvoi*, totiž právo, které vykonávají některé státy, kdy bez formální výpovědi, prostě ve formě policejního opatření přes hranice vyvedou slovy Kallaba: *„Cizí žebráky, tuláky, osoby podezřelé, zločince apod.“* KALLAB: *Příručka*…, s. 85-86.
[172] BORCHARD, Edwin M. *The Diplomatic Protection of Citizens Abroad Or the Law of International Claims*. New York: The Banks law Publishing Company, 1919, s. 21.

a právo v určitých případech aktivně vystoupit na jeho obranu. Borchard považuje zásadu teritoriality a personality za vzájemně se korigující síly, které mají existovat společně a vyrovnaně.[173][174] Stejně jako je celosvětově uznáváno právo státu vykonávat na svém území svrchovanost, tak stejně cizí národy vykonávají dohled nad svými příslušníky v cizině, aby jejich práva jako jednotlivců a občanů nebyla nespravedlivě zkracována v rozporu s lokálním i mezinárodním právem.[175] Každý stát má právo garantované mezinárodním právem vůči všem ostatním státům chránit své občany v zahraničí, kdy toto právo je neomezitelné lokálními zákony. Výše uvedené však podle Borcharda nelze pokládat do rovnosti s právem jednotlivce na ochranu svým státem na straně druhé. Toto pravidlo je totiž spíš pravidlem morálním než vynutitelným právem.[176] Je to tak zvané imperfektní právo ve smyslu prezentovaném Vattelem, kdy tomuto právo neodpovídá závazek druhé strany.[177]

Borchard tedy výše zmíněným názorům vyzdvihujícím maximu v rovnosti oponuje a uvádí, že rovnost cizinců se stáními příslušníky nemusí být vždy postačující. Důvodem proč cizinec není podle Borcharda povinen na rozdíl od státního příslušníka podstupovat nespravedlivé zacházení (takové, proti kterému nemá ani státní příslušník soudní opravný prostředek), je ten, že cizinec nemá na rozdíl od státního příslušníka taková politická práva, aby mohl zasahovat do politického dění a je tak zbaven určité záruky ochrany svých práv. Cizinec tedy není zavázán příjmout takové národní zacházení, které by bylo porušením základních principů spravedlnosti ani s odkazem na to, že je v takovém případě jeho postavení lepší, než postavení státního příslušníka.[178]

Borchard říká, že toto minimum, resp. jeho vytyčení v širokých liniích, je výsledkem působení norem obyčejového a smluvního práva, resp. mezinárodní praxe, za podpory práva ochrany domovského státu. Toto minimum omezuje libovůli státu a zabezpečuje cizinci určitý minimální standard, které je nutné k užívání života, svobody a majetku.[179] Dále poznamenává, že stejné nakládání s cizinci, zbavuje stát peněžité odpovědnosti za újmy způsobené cizincům, jen tehdy, pokud justice tohoto státu odpovídá základům civilizovaného soudnictví,

[173] BORCHARD: *The Diplomatic Protection of Citizens*…, s. 25.
[174] HALL, William E. *A Treatise on the Foreign Powers and Jurisdiction of the British Crown*. Oxford: Clarendon Press, 1894, s. 4-6.
[175] BORCHARD: *The Diplomatic Protection of Citizens*…, s. 28.
[176] BORCHARD: *The Diplomatic Protection of Citizens*…, s. 29-30.
[177] Tamtéž…, s. 356.
[178] Tamtéž…, s. 106-107.
[179] Tamtéž…, s. 39.

jak je stanoven právem mezinárodním (tzv. the standard of civilised justice established by international law).[180]

Podle mého názoru je tedy učení o maximě v podobě stejného postavení v zásadě správné a přesvědčivé, protože není možné spravedlivě chtít pro cizince takto paušálně privilegované postavení, není ale možné tvrdit, že v konkrétním případě je lepší zacházení vždy vyloučeno. Ačkoliv lze souhlasit s Alvarezem, že: „*kdyby stát, jehož je příslušníkem, mohl si stěžovat vždy, jakmile utrpěl škodu, nebyly by státy více suverénními na svém území, protože jejich akty by byly vždy v poslední řadě podrobeny cizí autoritě, která by zkoumala jejich zákonnost"*. Musím uznat, za přesvědčivý, názor, který prezentoval Descamps: *„Oč mají pionýři pokroku snažiti se, aby zvláště bylo vyloučeno v lůně jednotlivých států, to jsou akty veřejné moci, jež působí přímo škodu cizinci jako takovému a bez důvodu obecného zájmu."* Descamps dále uvádí, že je nutné z hlediska mezinárodního práva vyvarovat se formulaci absolutních hledisek, které nepřipouštějí žádné rozlišování a přihlížet k rozdílu mezi *lex lata* a *lex ferenda*.[181]

Větu poslední Kučera vykládá jako imperativ, abychom důsledně rozlišovali mezi positivním právem a přirozeně-právními postuláty, ačkoliv s nutností rozlišovat mezi pozitvním právem a mlhavými úvahami *de lege ferenda*, přesto bych osobně nahlížel na tento Kučerův výklad obezřetně z důvodu dobově převládajícího právního pozitivismu, který, jak je známo, nahlížel například na základní práva a svobody jako na pouhé teoretické poučky bez hlubšího významu.

Závěrem bych chtěl upozornit na přesvědivý argument, který učinil Somarajah k otázce existence mezinárodního standardu zacházení a to, že ačkoliv zejm. po druhé světové válce byla někdy dovozována existence mezinárodního standardu zacházení z množství mezinárodních dohod mezi státy (a resp. z jejich obsahu), tak pokud by skutečně nějaký obecně uznávaný standard existoval, neexistovala by zároveň potřeba upravovat materií mezinárodními dohodami.[182]

[180] Tamtéž…, s. 106.
[181] CASONA: *La réforme agraire...*,, s. 41-42. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 522.
[182] SORMARAJAH: *The International Law on Foreign Investment*…, s. 213.

2.4 Zákaz diskriminace

Jak výše uvedl Descamps: *„Oč mají pionýři pokroku snažiti se, aby zvláště bylo vyloučeno v lůně jednotlivých států, to jsou akty veřejné moci, jež působí přímo škodu cizinci jako takovému a bez důvodu obecného zájmu.* Tedy jedním z výše uvedených znaků expropriace *„po právu“* je zákaz diskriminace[183]. Čímž se tradičně myslí požadavek necílit zásah záměrně na cizince např. zejména z důvodu národnostni či etnicity.[184]

Marburg ve své práci *Der rumänisch-ungarische Optantenstreit vor dem Gemischten Schiedsgericht und dem Völkerbund. – Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Enteignung im Völkerrecht sche Optantenstreit vor dem Gemischten* z roku 1928, upozorňuje na skutečnost, že k vyvlastnění může dojít ze dvou důvodů. Za prvé vzhledem k významu, který má vyvlastňovaný předmět pro veřejnost a za druhé vzhledem ke státní příslušnosti vlastníka majetku. Upozorňuje však, že před I. světovou válkou, a i po ní, bylo všeobecně uznáváno, že v době mírové nelze vyvlastňovat majetek cizinců pro jejich politickou příslušnost bez zvláštního právního titulu. Kdy výjimku z této obecně uznávané zásady obecného práva mezinárodního tvoří jen ustanovení mírových smluv týkající se likvidace nepřátelského majetku.[185] Marburg má tedy za to, že likvidace ve smyslu mírových smluv je výjimkou z obecného práva mezinárodního.

Výše uvedenou výjimečnost ustanovení smluv o likvidaci z obecného práva mezinárodního konstatuje i Stálý mezinárodní soudní dvůr v Haagu ve svém rozhodnutí ze dne 25. května 1926, č. 7, jež se dotýká určitých německých zájmů v Polském Horním Slezsku (Certain German Interests in Polish Upper Silesia). Soud se zabýval výkladem Ženevské úmluvy ze dne 15. května 1922 mezi Německem a Polskem, jež v III. titulu stanoví Polsku právo vyvlastnit německý majetek. Toto ustanovení, resp. právo vyvlastnění je podle názoru Stálého mezinárodního soudního dvora výjimku z obecné zásady šetření nabytých práv *(*tzv. *vested rights)*.[186] Stálý mezinárodní soudní dvůr mj. konstatoval následující: *„Further, there can be no doubt that the expropriation allowed under Head III of the Convention*

---

[183] Taking of property…, s. 13.
[184] V případě, že je expropriace obecně rasově motivovaná jedná se o porušení kogentních norem mezinárodního práva. Tamtéž.
[185] MARBURG, Ernst. Der rumänisch-ungarische Optantenstreit…, s. 81. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 518.
[186] *„An exception to the general principle of respect for vested rights,..“* Certain German Interests in Polish Upper Silesia (Merits). Judgment of 25 May 1926, s. 21. Dostupné online: <https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_07/17_Interets_allemands_en_Haute_Silesie_polonaise_Fond_Arret.pdf>.

is a derogation from the rules generally applied in regard to the treatment of foreigners and the principle of respect for vested rights. As this derogation itself is strictly in the nature of an exception, it is permissible to conclude that no further derogation is allowed"[187] a dále *„It follows from these same principles that the only measures prohibited are those which generally accepted international law does not sanction in respect of foreigners; expropriation for reasons of public utility, judicial liquidation and similar measures are not affected by the Convention."*[188]

Výše uvedené se dá přeložit jako: *„Dále nelze pochybovat o tom, že vyvlastnění povolené podle hlavy III. Úmluvy* (právo Polska vyvlastnit německý majetek je výjimkou ze zásad níže) *je výjimkou z pravidel, která se obecně uplatňují v oblasti zacházení s cizinci a výjimkou ze zásady respektování nabytých práv* (tedy bez tohoto ustanovení Úmluvy by nebylo možné takto provést vyvlastnění). *Vzhledem k tomu, že tato odchylka má výhradně povahu výjimky, je přípustné dospět k závěru, že žádná další odchylka není povolena* (tedy jedinou odchylkou z těchto zásad je ustanovení smluv o likvidaci)." V další části rozhodnutí se uvádí, že: *„Z těchto zásad vyplývá* (zásad o nakládání s cizinci a zásady šetření nabytých práv)*, že jedinými zakázanými opatřeními jsou ta, která obecné mezinárodní právo nepovoluje vůči cizincům* (výjimkou z tohoto zákazu může být jen ustanovení likvidační smlouvy, jako je např. Ženevská úmluva ze dne 15. května 1922 mezi Německem a Polskem). *Vyvlastnění z důvodů veřejného zájmu, soudní likvidace a obdobná opatření nejsou úmluvou dotčena."* Stálý mezinárodní soudní dvůr (dále soudní dvůr), tak vyjádřil své stanovisko, že likvidace cizozemského majetku zakládá výjimku z obecného mezinárodního práva. Soudní dvůr se tak při zdůvodnění svého rozhodnutí dotknul zásad o nakládání s cizinci a zásady šetření nabytých práv, aniž by však definoval jejich obsah a dosah. Kučera tedy pokládá otázku, zda nelze nové učení o preferenčním zacházení s cizinci opřít o výše zmíněné zásady (zásady cizineckého práva a zásady šetření nabytých práv).

Je tedy důležitým rozdílem, zda jsou předpoklady pro vyvlastnění namířeny pouze proti cizincům, či zahrnují stejně také příslušníky daného státu. Obecně v mezinárodním právu panují jisté pochyby o mezinárodně právních následcích opatření státu zejm. v rámci legislativy směřovaných rovnocenně vůči vlastním státním příslušníkům jako cizicům, avšak v případě opatření namířených přímo proti cizincům toto neplatí. Herz zde uvádí, že ve

[187] Certain German Interests in Polish Upper Silesia (Merits). Judgment of 25 May 1926, s. 22. Dostupné online: https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_07/17_Interets_allemands_en_Haute_Silesie_polonaise_Fond_Arret.pdf.
[188] Tamtéž.

smyslu pricipu národního zacházení (national treatment) s cizinci, panuje napříč relativně širokým názorovým spektrem shoda, že takovéto zásahy, přímo či nepřímo diskriminační, vyvolávají mezinárodně právní následky ve smyslu vzniku mezinárodněprávního závazku (obvykle zaplatit náhradu) v případě kdy zasahují jen cizince.[189] Naprosto shodně píše i White[190].

Např. Stoniš však uvádí, že v určitých případech je mezinárodním právem veřejným uznána nesplnitelnost podmínky zákazu diskriminace[191], například pokud se v daném případě jedná o případ, kdy sektor je kontrolován např. jednou etnickou či národnostní skupinou.[192]

Maniruzzaman upozorňuje na judikaturu zaobírající se Indonéským znárodňování, kdy toto vyvlastnění nebylo dle německého soudu v rozporu se zákazem diskriminace, kdy zásada rovnosti nebyla porušena tím, že opatření byla namířena proti Nizozemsku.[193] Baade zde uvádí, že *„independence would seem an empty-gesture or even a cruel hoax to many a new country*
if it were prevented from singling out the key investments of the former colonial power for nationalisation. There is no support in law of reason for the proposition that a taking that meets other relevant tests of legality is illegal under international law merely because it is discriminatory"[194]

Maniruzzaman uzavírá, že není sporu na tom, že zákaz diskriminace je pevně ukotveným pravidlem mezinárodního práva a také prismatem, kterým se spolurčuje legitimita expropriace. Dále upozorňuje na skutečnost, že některými právniky[195] je tento zákaz vnímán jako ius cogens.[196]

[189] HERZ: Expropriation of Foreign Property…, s. 249.
[190] WHITE, Gillian. *Nationalisation of Foreign Property*. London: Stevens & Son Limited, 1961, s. 44.
[191] STONIŠ: *Zákonné vyvlastnění*…, s. 14.
[192] WHITE: *Nationalisation of Foreign Property*...,, s. 144.
[193] MANIRUZZAMAN, Munir. Expropriation of Alien Property and the Principle of Non-Discrimination in International Law of Foreign Investment: An Overview. *Journal of Transnational Law and Policy,* 1998, vol. 8, no. 1, s. 60.
[194] BAADE, Hans W. Permanent Sovereignty over Natural Wealth and Resources, In MILLER, Richard S., STANGER, Roland J. *Essays on Expropriation*, Ohio: State University press, 1967, s. 24.
[195] Srov. WESTON: The Charter of Economic Rights...
[196] MANIRUZZAMAN: Expropriation of Alien Property..., s. 57.

3. Náhradová problematika vyvlastnění

> *„Nemůžeť býti úkolem státu, zrušiti prostě práva nabytá; majíť hodnoty jmění toliko souladně býti vyrovnány, by z nich co nejvíce mohlo býti těženo"*[197] J. Pražák.

Ve třetí kapitole bude obecně pojednáno o problematice kompenzace při vyvlastnění se stručnou chronologií vyvlastňovací vlny přelomu 19. a 20. století s důrazem právě na onu náhradu, kdy toto dění formovalo názory na výše prezentovanou nedotknutelnost vlastnictví, které se bezprostředně projevují v tom, zda je při zabrání majetku náhrada dána či nikoliv (vyvlastnění je protipólem vlastnictví). První podkapitola třetí kapitoly je pak věnována samostatně ideji nedotknutelnosti vlastnictví v judikatuře a světle světa před a po komunistické revoluci v Rusku. Druhá a poslední podkapitola, třetí kapitoly, se věnuje náhradové problematice na našem území a jejímu pojetí v době meziválečné. Obsahuje dobovou polemiku nad kompenzací jako znakem vyvlastnění, chronologii požadavku kompenzace v ústavním pořádku a dobově poplatný pohled judikatury.

Zdá se, že snad kromě použití síly v mezinárodním právu, nevyvolává žádná problematika mezinárodního práva takovou debatu, jako otázka zaplacení, resp. standardu zaplacení, náhrady za vyvlastnění v případě majetku cizinců.[198]

Ve 20. století začala první velká fáze vyvlastňování majetku cizích státních příslušníků hostitelskými státy, která může být zařazena do kolonky znárodnění a která měla dopad na formování mezinárodního práva, týkajícího se ochrany majetku cizinců, Sovětskou a Mexickou revolucí.[199] Vyvlastňování majetku při těchto celospolečenských změnách nebylo doprovázeno poskytnutím náhrady za tento majetek, což vyústilo v konflikt mezi hostitelskými zeměmi a domovskými státy cizinců, jejichž majetek byl vyvlastněn.

V odpovědi na mexické vyvlastnění majetku státních příslušníků Spojených států amerických vláda Spojených států amerických nezpochybnila právo Mexika na vyvlastnění, ale tvrdila, že výkon tohoto práva je vázán na existencí určitého mezinárodního standardu, který zahrnuje zaplacení okamžité, adekvátní a účinné náhrady (tzv. Hullovo pravidlo – *prompt, adequate and effective compensation*).[200]

---

[197] PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata na vyplacení přiměřené náhrady. *Právník*, 1875, roč. 14, s. 148.
[198] SCHACHTER, Oscar. Compensation for Expropriation. *American Journal of International Law*, 1984, vol. 78, no. 1, s. 121.
[199] Taking of property…, s. 5.
[200] Toto pravidlo bylo výsledkem postoje americké vlády, že odnětí majetku cizího státního příslušníka hostitelskou zemí by mělo být podřízeno univerzálnímu mezinárodněprávnímu standardu zacházení, který chrání

Avšak rozvojové země[201] se výše uvedenému všeobecně bránily a nechtěly akceptovat tento postoj jako mezinárodní standard, argumentujíce, že takto vysoký standard poskytované náhrady by mohl odradit vlády hostitelských zemí od prosazování celospolečenských sociálních a ekonomických reforem majících dopad na veškerý průmysl na území daného státu.[202] Další fáze vývoje probíhala současně s procesem dekolonizace. Nově vznikající státy, vědomy si své nabyté nezávislosti, začaly s celoplošným znárodňováním veškerého majetku všech zahraničních investorů ve snaze vynutit si ekonomickou nezávislost zejména na svých dřívějších kolonizátorech. Pozice zastávaná těmito státy, je známá jako Calvo Doctrine a proklamuje výše uvednou maximu rovnosti tuzemců s cizinci.[203]

U vedle otázky zda náhradu poskytnou a v jaké výši je u náhradové problematiky jednou ze stěžejních otázek, jak vůbec odůvodit nárok vyvlastňovaného. V případě doktrín, které považují náhradu za neodmyslitelnou se tradičně argumentuje: 1) náhradou toho, co bylo užito k cizímu prospěchu (versio in rem) nebo na odvrácení společné škody (lex Rhodia de iactu), 2) úhradou ceny z fiktivní kupní smlouvy, 3) náhradou škody, 4) spravedlivým rozvržením veřejných břemen (tzv. požadavek slušnosti)[204], či 5) podstatou hospodářské správy státu, který nesmí zrušit nabytá práva.[205]

3.1 Idea nedotknutelnosti vlastnictví v náhradové problematice

Základy konceptu odpovědnosti státu za újmy cizinců lze vysledovat v učení Vitoria a Grotia[206], Vattel jde v tomto ještě dále a uvádí, že *„whoever ill-treats a citizen injures the*

---

zájmy investora absolutně. Tento postoj byl od té doby chápán Spojenými státy americkými jako vyjádření obyčejového mezinárodního práva a průběhu let byl tento postoj převzat i dalšími zeměmi. Dále viz AMERICAN LAW INSTITUTE. Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States. Washington: American Law Institute Publishers, 1987, § 712 (dále jen jako „Restatement Third"), s. 203. In STONIŠ: *Zákonné vyvlastnění*..., s. 4.

[201] STONIŠ: *Zákonné vyvlastnění*..., s. 4.

[202] Tyto státy zastávaly pozici formulovanou jako tzv. Calvova doktrína. Tato doktrína v zásadě znamená, že ciznici nemohou požadovat větší standard ochrany než je přiznáván občanům daného státu z důvodu jejich dobrovolného vstupu na území cizího státu a tudíž akceptaci jeho práního řádu tímto vstupem založeným. „*Aliens which established themselves in a country are certainly entitled to the same rights of protection as nationals but they cannot claim any greater measure of protection."* Srov. CALVO, Charles. *Le Droit International*. 5th edition. Paris: Guillaumin et Cie, 1885, s. 320. Převzato z: SORMARAJAH: *The International Law on Foreign Investment…,* s. 33.

[203] STONIŠ: *Zákonné vyvlastnění…*, s. 5.

[204] Například Hoetzel: *„Základní these je, že princip vyrovnávací spravedlnosti vyžaduje, aby stát poskytl odškodné tomu, od koho vyžádal nadprůměrné oběti ve prospěch veřejný."* Srov. HOETZEL: *Československé správní právo*…, s. 309.

[205] HORÁK, Ondřej, POSPÍŠILOVÁ, Markéta. Heslo: Vyvlastnění - v tisku. Nebo také shodně PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata…, s. 146-147.

[206] AMADOR, Garcia F. V. *The Changing Law of International Claims*, Vol. 2. New York: Oceana Publications, Inc., 1984, s. 45. Dále viz LILLICH, Richard B. *International Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*. Charlottesville: University Press of Virginia, 1983, s. 1-60.

State, which must protect that citizen".[207] Ghassemi uvádí, že právě v tomto přístupu je často spatřován základ moderních teorii ochrany cizinců v zahraničí a odpovědnosti státu za jednání s cizinci i on však upozorňuje na masivní kritiku[208] tohoto přístupu ze strany států Latinské Ameriky, Afriky, Asie, Sovětského bloku (srov. např. díla autorů Guha-Roy[209], G. I. Tunkin[210]).[211]

Rovněž francouzská idea nedotknutelnosti vlastnictví hlásá, že vyvlastňovat lze jen ze zákonných důvodů obecného blaha a proti přiměřené náhradě. V duchu této zásady (žádné vyvlastnění bez spravedlivého odškodnění) se vyjadřuje i Albert Geouffre de Lapradelle, který zdůrazňuje, že cizí státní příslušník má nárok na plné vlastnictví, ačkoliv ne fakticky, ale co do hodnoty. Tuto zásadu chápe jako korelát vlastnictví a prohlašuje ji za fundamentální normu pozitivního práva mezinárodního s působností na všechny státní příslušníky všech zemí, a to i v cizině (Lapredellovo Stanovisko k otázce agrární reformy maďarských občanů před rumunsko-maďarským společným rozhodčím soudem).[212]

Kučera uvádí, že pro rozlišení, jestli je výše proklamované skutečně součástí pozitivního práva či pouhým přirozeně-právním postulátem je nutné najít normu, ať smluvní nebo zvykovou, která vyvlastnění bez spravedlivého odškodnění zapovídá. Přiklání se tak úplně k názoru, že o otázce odškodnění nerozhoduje etika, ale jedině právní normy stanovující práva a povinnosti subjektům práva mezinárodního. Přes výše prezentovaný positivistický pohled

na věc, ve smyslu tvrzení, že důvod odškodnění lze spatřovat jedině v právní normě, Kučera uvádí, že nelze přezírat, že ve prospěch náhrady svědčí požadavek přirozeného práva, tedy, že stát musí zatěžovat u výkonu veřejné správy své *„poddané"* stejnou měrou[213] (zásada rovnoměrného rozvržení veřejných břemen).[214] Říká, že: *„vším právem je poukazováno k tomu, že by veřejná břemena nebyla stejnoměrně rozvržena, kdyby nebyla zákonným*

---

[207] DE VATTEL, Emer. *The Law of Nations, Classics of International Law*. Washington D. C.: Carnegie Institution, 1916, s. 136.
[208] AMADOR, Garcia F. V. The Proposed New International Economic Order: A New Approach to the Law Governing Nationalisation and Compensation. *Lawyer of the Americas*, 1980, vol. 12, no. 1, s. 1-10.
[209] ROY, Guha S. N. Is the Law of Responsibility of States for Injuries to Aliens a Part of Universal International Law? *American Journal of International Law*, 1961, vol. 55, issue 4, s. 863-872.
[210] TUNKIN, Grigorii I. *Theory of International Law*. Massachusetts: Harvard University Press, 1974, s. 86.
[211] GHASSEMI, Ali. *Expropriation of foreign property in international law*. 1999. PhD Thesis. University of Hull, s. 73.
[212] DE LAPRADELLE, Albert G. Gutachten betr. die Agrarreform Sache der ungarischen Staatsangehörigen vor dem Rumanische-ungarischen Gemischten Schiedsgericht. *Zeitschrift für Ostrecht,* 1927, roč. I, s. 1264. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 527
[213] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 526-527.
[214] HOETZEL: heslo: Vyvlastnění…, s. 489.

předpisem přiznána vyvlastněnému peněžitá náhrada ve výši obecné hodnoty příslušného objektu v době vyvlastnění. Je nutné si uvědomit, že v této situaci se jednotlivec vzdává svých majetkových práv v zájmu celku a není nespravedlivé žádat po státu vyrovnání této újmy, která vznikla jednotlivci zásahem veřejné moci do jeho majetku."[215] Výše uvedené velmi trefně pojmenovává Duguit jako tzv. riziko sociální, kdy kolektivní pokladna má toto sociální riziko pojistit, tedy nahradit škodu způsobenou státem jednotlivci v zájmu všech.[216] Pro toto řešení mluví i to, že stát zpravidla když vyvlastňuje, potřebuje pro úkoly veřejné správy toliko konkrétní objekt, ne jeho hodnotu.

Positivně-právní povinnost státu vyrovnat škodu způsobenou vyvlastněnému je pokládána za bezprostřední následek vyvlastnění, či za jeho podmínku. V nároku vyvlastněného na náhradu způsobené újmy je spatřován nárok obligační, tedy *obligatio ex lege.* Povaha vyvlastnění je sporná i podle dobového práva vnitrostátního. Například Hoetzel v odškodnění vidí nárok *sui generis* a uznávajíc spornost řazení nároku do kategorie soukromoprávní či veřejnoprávní, se přiklání k řešení, že nárok je zásadně veřejnoprávní[217], neurčí-li zvláštní předpisy pro konkrétní případ jinak.

Kučera sdílí tento názor a přiznává nároku charakter veřejnoprávní, tento svůj názor odůvodňuje tím, že nárok *„vyrůstá z poměru mezi státem a poddaným".*[218] Odškodnění připadá v úvahu nejčastěji *pecuniarně,* a to ve výši obecné hodnoty v době vyvlastnění. Účelem náhrady je vytvoření možnosti pro postiženého obstarat si hospodářské statky, které mu byly odňaty.
Je nesporno, že náhrada se skládá, z materiální věcné hodnoty a ušlého zisku. V případě pretium affectionis se názory různí, Kučera například tuto hodnotu zvláštní obliby uznává, není-li toliko veskrze osobního charakteru.[219] K zisku budoucímu se nepřihlíží. Kučera dále prezentuje zajímavou myšlenku, že v jednotlivostech týkajících se vyvlastnění se zákonná úprava jednotlivých států liší, a to právě z toho důvodu, že vyvlastňovací zákony jsou výrazem národohospodářských a finančních poměrů každého konkrétního státu.[220]

---

[215] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 527.
[216] DUGUIT, Léon. *Traité de droit constitutionel*. 2. vyd. Paris: E. de Boccard, 1923, s. 522. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 527. Práce Diguita online dostupná na: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5401497z/f10.image.
[217] Hoetzel: *„Jde o nárok veřejnoprávní, jak dokazuje O. Mayer."* Srov. HOETZEL, Jiří. *Československé správní právo*…, s. 309.
[218] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 527.
[219] Názory opačné srov. PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata…, s. 223.
[220] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 528.

V peněžité náhradě tedy spatřujeme veřejnoprávní nárok, který přísluší na zákonném základě každému, kdo musel přinést ve prospěch celku zvláštní a nerovnou oběť. Toto vše stojí na poněkud jednoduché myšlence slušnosti, kdy pro zachování rovnosti zatížení se poškozenému poskytne odškodnění ze společné pokladny, která se opět naplňuje společnými prostředky.

Kučera však toto dle mého názoru přesvědčivé tvrzení uzavírá velmi kontroverzně, řekl bych pozitivisticky, když říká, že je-li odškodnění aktem slušnosti, nejedná se o povinnost absolutní, protože forma a předmět vyvlastnění závisí nakonec na úvaze zákonodárcově.[221] Kontroverzi v tomto tvrzení spatřuji v tom, že je-li poskytnutí náhrady výrazem slušnosti, mám za to, že by jej stát měl poskytnout. Na to, zda takové neposkytnutí vyvolává mezinárodně právní odpovědnost se názory různí (viz dále).[222]

Kučerův názor, že vyvlastňovací zákony jsou výrazem národohospodářských a finančních poměrů každého konkrétního státu, by však v konečném důsledku mohl odůvodnit neposkytnutí náhrady. V tom smyslu, že stát, díky těmto svým poměrům, nebude schopen v konkrétním případě naplnit tuto ideu spravedlivého vyrovnání veřejných břemen, ač by chtěl a nemá přirozeně zájmu poškozovat své státní příslušníky či cizince. Tento způsob vyvlastnění, resp. omezení vlastnického práva, Kučera odůvodňuje sociální funkcí vlastnictví (také sociální rozměr vlastnictví), o níž byla řeč v kapitole první.[223] Tuto možnost dokonce některé státy zakotvily do svého základního zákona.[224]

Domnívám se, že výše uvedené vyvlastnění bez adekvátní náhrad by bylo omluvitelné ve zvlášť výjimečných poměrech, kdy by placení jinak obvyklé náhrady přesahovalo hospodářskou a finanční nosnost státu. Musíme brát v potaz tzv. právo státu na sebezachování.[225] Kučera uvádí, že je to nepřesné označení povinnosti, která stíhá každý suverénní stát, kterému přísluší základní právo na mezinárodně právní osobnost.[226] Toto základní právo v sobě podle Kučery obsahuje oprávnění činit veškerá opatření k zachování vlastní existence. Z tohoto oprávnění se odvozuje kompetence, byť v případě cizinců omezitelná mezinárodní smlouvou[227], podporovat hospodářství, a to i způsobem,

[221] Tamtéž…, s. 528.
[222] Viz Chorzow Factory Case níže.
[223] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 529.
[224] Viz čl. 153 říšsko-německé ústavy nebo čl. 109 československé Ústavy.
[225] Srov. KALLAB: Příručka…, s. 52-55.
[226] O základních právech státu viz kapitola 3. 1. 7.
[227] V dnešní době tzv. BIT smlouvy – bilateral investment treaties.

jež se může dotknout výše uvedeným způsobem tuzemců i cizinců.[228] Seidl-Hohenveldern píše, že je naprosto iluzorní očekávat, že cizí stát přijme zásah do své svrchovanosti v zájmu jakési nadnárodní solidarity, pokud jde o odevzdání majetku nacházejícího se na jeho území ve prospěch cizího státu.[229]

V reakci na výše uvedené Kučera píše, že z odškodnění byl učiněn podřadný element vyvlastnění a nastal tím pronikavý odklon od klasického vyvlastnění. V důsledku tohoto Kučera nepokládá odškodnění za podstatný znak vyvlastnění, a to, třebaže se toto týká zvláštních situací, kdy by poskytnutí náhrady ohrozilo existenci státu. Že výše uvedené platí i pro cizince dokládá Kučera na principu stejného zacházení, jež bylo předmětem výkladu v předchozích kapitolách.[230]

Lapradelle, jakožto představitel přirozenoprávního přístupu k problematice náhrady za vyvlastnění na věc nahlíží jinak. Vlastnické právo chápe jako mezinárodní lidské právo, kdy při jeho porušení je domovský stát oprávněn žádat pro svého postiženého státního příslušníka spravedlivou náhradu. Lapradelle, jde tak daleko, že vidí jako možnou, resp. žádoucí, situaci, kdy bude stát zakročovat vůči státu, který zasahuje do vlastnického práva svých vlastních příslušníku.[231]

Kučera se k výše uvedené teorii staví tak, že ji chápe jako jakýsi mlhavý postulát přirozeného práva, který nepovažuje za právně závazný. Z výše uvedeného vyplývá, že má za přesvědčivější výše prezentovaná řešení, dle kterého odškodnění není podstatným znakem expropriace, právě s odkazem na právo státu na sebezáchovu a rovné zacházení cizinců a tuzemců. Přes toto uvádí, že Lapradellova teorie, kdy vlastnictví je chápáno jako mezinárodní lidské právo je dokládáno celou řadou případů mezinárodní praxe, kdy explicitně upozorňuje na příklad z roku 1836, týkající se udělení výhradní koncese na obchod se sírou na Sicílii francouzskému státnímu příslušníkovi, tzv. *The Sicilian Sulphur Monopoly Case,* jež byla udělena v rozporu s anglicko-sicilskou smlouvou z roku 1836, po zakročení Anglie[232], byl poškozený obchodník anglické příslušnosti Sicílií odškodněn. Případem druhým

[228] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 529.
[229] *„It seems quite illusory to expect a foreign state to accept an encroachment upon its sovereignty in the interest of supranational solidarity, if this involves surrender of assets in its territory for the benefit of a nationalizing foreign state."* Srov. SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. Communist Theories on Confiscation and Expropriation, Critical Comments. *The American Journal of Comparative Law,* 1958, vol. 7, issue 4, s. 543.
[230] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 529.
[231] DE LAPRADELLE: Gutachten betr…, s. 1264. Převzato z: KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 527.
[232] Situace se zhoršila takovým způsobem, že britská vláda začala připravovat válečné loďstvo k útoku na Neapol.

zmíněným
je soudní rozhodnutí Stálého mezinárodního soudního dvora ze dne 13. září 1928, č. 13, vyneseném ve věci chořovské továrny, kdy v tomto rozsudku se mj. praví:

„It follows that the compensation due to the German Government is not necessarily limited to the value of the undertaking at the moment of dispossession, plus interest to the day of payment. This limitation would only be admissible if the Polish Government had had the right to expropriate, and if its wrongful act consisted merely in not having paid to the two Companies the just price of what was expropriated.“[233]

Přeloženo jako: *„Z toho vyplývá, že odškodnění pro německou vládu není nutně omezeno na hodnotu podniku v okamžiku vyvlastnění, plus úroky k dni platby. Toto omezení by bylo přípustné, pouze pokud polská vláda měla právo vyvlastnit, a pokud jeho protiprávní jednání spočívalo pouze v tom, že nebylo zaplaceno dvěma společnostem spravedlivé ceny toho, co bylo vyvlastněno.“* Tedy soudní dvůr v tomto rozhodnutí *explicite* uvádí, že nezaplacení odškodnění cizinci, považuje za protiprávní jednání (tzv. *wrongful act*) a dosti nahrává učení Lapradella.

Dalším známým případem je The Finlay case, který se týkal majetku britského občana Finlayho, jehož půda byla zabrána pro zahradu řeckého krále Otty v roce 1836. Spor byl veden ohledně velikosti náhrady, kdy nakonec Řecko souhlasilo s mezinárodní arbitráží, ve které Lord Palmers v roce 1850 přiznal britskému občanu částku 30.000 drachen.[234] Neméně známým případem je tzv. *The Savage case*.[235] V roce 1852 vyhlásila vláda Salvádoru dekretem monopol na obchod se střelným prachem, kdy dekret dále stanovil, že veškerý neprodaný střelný prach bude zkonfiskován. Tento postup Salvádoru měl za následek znemožnění prodeje střelného prachu ve vlastnictví amerického občana Savage. Savage bezúspěšně nabídl střelný prach Salvádoru a následně mu byl střelný prach zkonfiskován. Následně prostřednictvím své vlády požádal o odškodnění. Obě vlády souhlasily s postoupením věci rozhodčímu soudu. Skupina tří rozhodců rozhodla o případu a udělil panu Savageovi částku 4 497 dolarů za kompenzace plus úroky ve výši 6 procent. V podobném

[233] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 531. Srov. rozhodnutí Stálého mezinárodního soudního dvora ze dne 13. září 1928, č. 13, vyneseném ve věci náhrady za chořovskou továrnu, s. 47. Online dostupné na: https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf.
[234] MILES, Kate. *The Origins of International Investment Law: Empire, Environment and the Safeguarding of Capital.* Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 59.
[235] MOORE, John B. *History and Digest of International Arbitration to which the United States has been a Party*. Vol. 2, Government Printing Office, Washington D.C. 1898, s. 1855.

duchu také *The Jonas King Case* (1853)[236], kde opět řecká vláda vyvlastnila pozemek bez náhrady, tentokrát americkému občanovi Jonasi Kingovi. Následně věc převzala vláda Spojených států a požadovala po Řecku náhradu za vyvlastnění, po vyjednávání zaplatilo Řecko Jonasi Kingovi 25 000 dolarů. Podobných případů byla celá řada, např. The Delagoa Bay Railway case (1883)[237], The Religious Properties case (1910)[238], The Italian Life Insurance Monopoly case (1912)[239]

Velmi přesvědčivě však výše uvedenému kontruje Schachter, který ve svém článku upozorňuje na odklon od trvání na Hullově standardu (prompt, adequate and effective compensation) samotnými Spojenými státy, tedy zemí ve které se zformovalo samo Hullovo pravidlo, po roce 1938. Východiskem z debat, které rozvířila formulace požadavku náhrady v návrhu článků *Restatement of the Foreign Relations Law of the United States (revised)* pro American Law Institut (kdy se rešil obsah pojmu *just compensation* (spravedlivá náhrada) a zda obyčejové právo diktuje, že tato spravedlivá náhrada znamená oné prompt, adequate and effective compensation), je, že Hullovo pravidlo není obyčejovým pravidlem mezinárodního práva, kdy mezinárodní praxe neodpovídá tomuto ideálu a je zde velký rozdíl v náhledu na problematiku v řadě států. Schachter se dále dotýká „tradičních“[240] rozhodnutí mezinárodních tribunálů, kdy ačkoliv připouští, že tyto uznávají mezinárodní závazek zaplatit kompenzaci za vyvlastnění majetku cizinců, neobsahují tyto *explicite* pojem *„prompt, adequate and effective compensation“*. V případě výše zmíněného Chorzów case (1928), připomíná,

že se hovoří pouze o povinnosti zaplatit *„fair compensation“*. Dále například v případu *The Norwegian Shipowners*[241] (1922) se zase objevuje pojem *„just compensation“* ve spojení s *„fair actual value at the time and place“* (spravedlivá hodnota v čase a místě) a *„in view of all surrounding circumstances“* (ve světle všech okolností). Schachter upozorňuje, že z výše uvedeného je do kvalifikovaného pojetí Hullovy formule ještě daleko. Dále upozorňuje,

že nenajdeme jediné rozhodnutí z doby meziválečné, kde by se operovalo s náhradou dle

[236] MOORE, John B. *Digest of International Law. Government Printing Office*. Vol. 6, Washington D.C., 1906, s. 262-264.
[237] MOORE, John B. *History and Digest of International Arbitration to which the United States has been a Party*. Vol. 2, Government Printing Office, Washington D.C. 1898, s. 1855. Nebo také MILES: *The Origins of International Investment Law…*, s. 59-64.
[238] MILES: *The Origins of International Investment Law…*, s. 66-67.
[239] HACKWORTH, Green H. *Digest of International Law.* Vol. 5. Washington D.C.: Government Printing Office, 1940, s. 588.
[240] Tradičních ve smyslu užívaných jako argumenty ve prospěch náhrady dle Hullovy formule.
[241] Pozn. viz heslo: Norwegian Shipowners´ Claims (Nor. v. U.S., 1922), 1 R Int´l Arb. Awards 307., 339-341.

Hullova pravidla[242] a upozorňuje na shodné tvrzení Wenglera, že neexistuje mezinárodní rozhodnutí požadující *„full compensation“.*[243] Schachter ve svém článku odkazuje na stejné názory v pracech Charlese De Visschera, Rousseau, Oppenheima a Lauterpachta, všechny vyznívající ve prospěch názoru Charlese Rousseau, tedy, že formule *„prompt, adequate and effective compensation*“ nebyla nikdy obecně přijata státy ani obecně aplikována mezinárodními tribunály.[244]

Na výše patrný rozdílný přístup ke kompenzaci za vyvlastnění v době před a po 1. světové válce upozorňuje Dawson a Weston, kteří uvádějí, že od poloviny 19. století do 1. světové války byly mezinárodní vztahy, dominantně ty evropské, typické svým respektem
a ohranou soukromého vlastnictví a *laissez faire* princip.[245]

Kate Miles uvádí, že mezinárodní právo ochrany investic se vyvinulo v 19. století jako mechanismus ochrany zájmů států exportujících kapitál do zahraničí, tyto státy, když se opakovaně dožadovaly náhrad při vyvlastnění svých investic, chápaly poskytnutí náhrady jako mezinárodní pravidlo. Když se však podíváme na výše uvedené příklady můžeme vidět, že rozhodujícím bylo, že se jednalo o silné západní státy, které disponovaly politickou silou k vymožení toho, co chápali jako spravedlivé.[246]

Ruská revoluce v roce 1917 přinesla nový koncept chápání vlastnictví, kdy výsledkem toho byla nová praxe zabírání majetku, která dosud ve světě neměla obdoby. Revoluce vyrostla na základech Marxistické ideologie a jejím důsledkem bylo zrušení soukromého vlastnictví, došlo k znárodňování bank, přepravních společností, odmítnutí státního dluhu a dalším obskurním, bezprecedentním opatřením samozřejmě nedoprovázeným náhradou.[247] Tato praxe byla terčem diplomatických protestů V únoru 1918, diplomat Spojených států v Petrohradě předložil ruskému ministerstu zahraničí protestní nótu jménem Spojených států a států spojeneckých a neutrálních, jejíž obsahem bylo vyjádření nesouhlasu s výše uvedenými opatřeními a jejich relativní neúčinnosti.[248]

[242] SCHACHTER: Compensation for Expropriation…, s. 122-123.
[243] Tamtéž, s. 123.
[244] Tamtéž.
[245] DAWSON: Prompt, Adequate and Effective…, s. 728-729.
[246] MILES: *The Origins of International Investment Law*..., s. 69.
[247] GHASSEMI, Ali. *Expropriation of foreign property in international law*. 1999. PhD Thesis. University of Hull, s. 15-16.
[248] FRIEDMAN, Samy. *Expropriation in International Law*. London: Stevens and Sons, 1953, s. 18.

Pro řešení výše prezentované situace, resp. nároků a protinároků států vůči Rusku z ní vyplývající bylo konáno několik konferencí. Kdy první z nich, za účastni jen hlavních západních zemí, se conala v Cannes v lednu 1922. Na této konferenci se velmoci dohodly pozvat Rusko na další konferenci a shodli se na výsledku, že je suverénním právem každého státu rozhodovat o majetku na svém území. Další konference v Janově v dubnu 1922 a v Haagu na přelomu června a července 1922, skončila zklamáním bez jakékoliv dohody.[249]

Friedman upozorňuje na další vývoj, který spočíval v tom, že státy začaly postupně uznávat ruskou vládu (ať *de iure* či *de facto*) a přestaly se dožadovat svých nároků souvisejících se znárodněním.[250]

Příkladem tohoto postupu je např. *the Luther v. Sagor* case, který spočíval v tom, že britská společnost koupila od ruské vlády dřevo, které před znárodnění patřilo ruské společnosti. Tato společnost argumentovala, že ruské znárodnárodnění nemá být před britskými soudy bráno v potaz, protože Velká Británie neuznala ruskou vládu. Soud nižší stupně vzal tuto argumentaci za svou, věc se však dostala před odvolací soud a v mezičase došlo k uznání ruské vlády Velkou Británie, což dle britského práva musel vzít odvolací soud v potaz a nárok ruské společnosti zamítout.[251]

Téměř identickým je případ (liší se jen předmětem sporu) *Princess Paley v. Weisz* (1929), kdy šlo o žalobci znárodněný majetek, sestávající se z uměleckých děl, který byl posléze ruskou vládou prodán Británii. [252] Podobným případem se zdánlivě odlišným řešením je případ *Jupiter* (1927), ve kterém šlo o zabavení lodí ruské společnosti znárodňovacím dekretem, kdy tyto lodě se době vejití dekretu v účinnost nacházeli v Oděském přístavu, který se však v době znárodnění nenacházel na Sovětském teritoriu. Po znárodnění se tyto lodě nevrátili na ruské teritorium, ale byly v Británii předány zástupcům ruské vlády, kteří tyto lodě prodali italské společnosti. Jádro sporu bylo totožné jako v obou výše uvedených případech, ovšem z důvodu, že se lodě v době účinnosti dekretu nacházeli mimo ruské území, soudy dovodily, že se tyto na ně vztahovat nebudou a deklarovali neplatnost převodu lodí ruskou vládou italské

[249] FRIEDMAN: *Expropriation in International Law…*, s. 19-20.
[250] FRIEDMAN: *Expropriation in International Law…,* s. 12-23.
[251] HARRIS, David J. *Cases and Materials on International Lml'*. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 1998, s. 169-172. Srov. online dostupné: <https://lawhelpbd.com/international-law/luther-v-sagor/>.
[252] FACHIRI, Alexander P. Recognition of Foreign Laws by Municipal Courts. *British Yearbook of International Law*, 1931, vol. 12, issue 95, s. 95. Dostupné online na: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/byrint12&div=9&id=&page=&collection=journals>.

společnosti z důvodu absence dispozičního titulu.[253] Na výše uvedené judikatuře můžeme vidět, že státy při rozhodování respektovaly existenci (resp. účinnost) znárodňovacích opatření, ačkoliv v žádném případě nesplňovaly tradiční, na expropriaci dříve kladené, požadavky.

Osobně zaujímám stanovisko někde na pomezí výše uvedeného. Považuji za přesvědčivé učení o právu státu na sebezáchovu a dokážu si představit situaci, kdy by nebylo možné odškodnění poskytnout, mám však za to, že takovéto situace by měly být opravdu výjimečného charakteru, v opačném případě bych považoval za adekvátní zásah ze strany domovského státu v případě cizince. V případě tuzemce je pro mne odpověď těžší, angažovanost cizích států v případě nakládání státu se svými vlastními státními příslušníky považuji zásadně za nepřípustný zásah do suverenity státu, pokud bychom jej však nepřipustili, zakládali bychom oné záviděníhodné postavení cizinců, jež by je mohlo v konečném důsledku poškodit.

3.2 Náhradová problematika v poválečném Československu

Jiří Pražák k problematice kompenzace poznamenává „*O právnické povaze vyvlastnění prarůzné panují náhledy, přec odedávných již dob souhlasí téměř všickni spisovatelé, kteří o tomto předmětu jednají, v tom, že náleží dáti přiměřenou náhradu tomu, komu v zájmu všech odňato neb obmezeno bylo právo soukromé*“[254]. Dále Pražák říká, že „*Přidržujíce se zásady,*

že vyvlastnění je aktem správy hospodářské, musíme uznati, že povinnost k náhradě je odůvodněna samou podstatou ústavu tohoto. Správa ta minula by se s vlastním účelem svým, napomáhati totiž živnosti i hospodařením jednotlivých občanů státních, když by jednotlivec mohl zbaven býti toho, čehož dle práva nabyl, aniž by jemu zároveň dána byla náhrada vyplacením hodnoty odňatého předmětu.“

Co se však týče práva vnitrostátního na našem území, ústavy z let 1920 i 1948 vyvlastnění bez náhrady umožňovaly.[255] Kdy tento přístup byl oproti předchozímu právnímu stavu diskontinuiitní a nahlíženo dnešní optikou lze říci, že „vyvlastnění bez náhrady“ je a

[253] FACHIRI: Recognition of Foreign Laws by Municipal Courts…, s. 95-96.
[254] PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata,…s. 145.
[255] Jednalo se o značný rozdíl, proti ústavám předchozím, kdy dle rakouských ústav z let 1849 a 1867 měla být poskytována za vyvlastnění adekvátní náhrada. Srov. HORÁK: K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti…, s. 1118.

bylo charakteristické pro autoritativní režimy a znamenalo tu více tu méně zastřenou konfiskaci.[256]

Hoetzel o vyvlastnění hovoří jako zásahu do majetkových práv, zvláště práva vlastnického, ve prospěch všeužitečného díla, kterým se práva ruší nebo omezují a zároveň pro jiného se práva zakládají a to zpravidla (sic!) za náhradu.[257] Na druhou stranu však Hoetzel připomíná, že: *„Klasický typ expropriace vyžaduje, aby vyvlastněnému bylo poskytnuto odškodné. Francouzské prohlášení práv lidských a občanských z 1789 č. 47 žádalo,*
aby se odškodné zaplatilo ještě před vyvlastněním.“[258]

Hoetzel opětovně zdůrazňuje, že odškodnění (resp. náhrada), je esentiale vyvlastnění, protože jinak by bylo na vyvlastňovaném nespravedlivé požadovat tuto zvláštní oběť ve prospěch veřejného zájmu, tento požadavek by totiž odporoval zásadě rovnoměrného rozvržení veřejných břemen a rovnosti občanů před zákonem.[259][260]

Výseč z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: „*Ústavní listina čsl. v §u 109 pojavši do sebe dle staršího vzoru zbytečnou, protože samozřejmou bezvýznamnou frasi, že ‚soukromé vlastnictví lze omeziti jen zákonem‘ – náhražek to za dřívější nedotknutelnost – dodala, že vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není neb nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá. Tu je výslovně řečeno, co dříve mlčky platilo a v právu rakouském posud jen mlčky platí, že zákon může stanoviti i náhradu nižší neb i vyvlastnění bez náhrady.“*[261]

Jak vidno náhled prezentovaný Nejvyšším soudem, možná pod tíhou představ o základních právech a svobodách jako o pouhých teoretických poučkách či frázích bez hlubšího významu, byl pro další vývoj určující.

Výše prezentované názory, které v náhradě neviděli *esentiale* vyvlastnění se podobným způsobem stavěli i k otázce výše náhrady, tedy, že pokud vůbec byla dána, tak je

[256] Kromě Československa zakotvily možnost vyvlastnění bez náhrady ve svých ústavách také některé další země, zvláště Německo (čl. 153 výmarské ústavy z roku 1919), kde byl tento institut po nástupu nacismu hojně využíván. Srov. Tamtéž.
[257] HOETZEL: heslo: Vyvlastnění…, s. 487.
[258] HOETZEL: *Československé správní právo*…, s. 309.
[259] HOETZEL: heslo: Vyvlastnění…, s. 489.
[260] Kučera poznamenává, že tento postulát, vyjádřen již roku 1789, v čl. 13 francouzské Deklarace lidských práv a svobod, se v průběhu času stal samozřejmou součástí moderního ústavního práva. Srov. KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 527.
[261] Rozh. z 8. dubna 1927, R I 120/27. VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských*. IX.a. 1927. Praha: V. Tomsa, 1928, s. 643.

opět i její výše závislá na pozitivní úpravě, slovy NS ČSR „*…zákon může stanoviti i náhradu nižší…“*. Pražák se vůči tomuto pojetí vymezuje a uvádí, že praxe je stálého názoru, že expropriát má obdržet plnou náhradu[262]. Upozorňuje ale, že se při praktické aplikaci této zásady vyskytly nemalé potíže, kdy rakouské právo postrádalo definici přiměřené náhrady. Dále však uvádí, že ačkoliv je sporu nad tím, zda má expropriát právo i na zaplacení tzv. ceny zvláštní obliby (pretium affectionis), tak názor na to, že expropriátovi má být kromě ceny obecné (cena, která odpovídá úžitku, jež věc v daném místě a čase vydává[263]) uhrazená i veškerá další škoda, která vzniká expropriátovi expropriace (ušlý zisk apod.), je pevný a není na něm sporu.[264]

Hoetzel věc vidí podobně a uvádí: „*Nemáme přesných všeobecných předpisu o tom, v jaké výši se odškodné poskytuje. Bylo uznáno, že odškodné podle § 4 zák. č. 30/1878 z. je totožné s "angemessene Schadloshaltung" §u 365 o. o. z., t. j. nepadá na váhu jen obecná hodnota vyvlastňovaného objektu, nýbrž zvláštní cena, kterou objekt pro expropriáta, hledíc k jeho zvláštním poměrům hospodářským. K ceně zvláštní obliby se nehledí. Jednotlivé speciální zákony i otázku výše náhrady upravily pro sebe a to různě. Z nejnovějších srov. zákon č. 63/35 Sb., podle něhož (§ 2) nelze hleděti k zvláštním poměrům ani k zvláštní oblibě. Také se nhledí k poměrům, z nichž je zjevno, že byly způsobeny v úmyslu, aby se jich použilo jako důvodu žádosti za zvýšení náhrady.“*[265]

Právní teorie dospěla k závěru, že rozhodnutí o vyvlastnění není rozhodnutím ve věcech soukromoprávních, protože sleduje naplnění veřejného zájmu. Kučera uvádí, že: *„Hlubší pak poznání povahy státní moci nemohlo zůstati bez pronikavého vlivu na veřejnoprávní konstrukci vyvlastnění, jež je nyní pokládáno za jednostranný akt státní moci.“* Právě proto, že tento akt vydává na základě zákonného zmocnění příslušný správní orgán, je vyvlastnění správním aktem. Na tomto nemění nic ani okolnost, že o náhradě rozhoduje soudní orgán, ačkoliv je tohoto argumentu někdy nesprávně používáno jako dokladu o tom, že řízení o náhradě je od řízení vyvlastňovacího neodvislé. K tomu Kučera dodává, že *„S tímto to názorem nemůžeme souhlasit, poněvadž náhrada je podstatným znakem klasického vyvlastnění.“*[266]

---

[262] *„Expropriát má obdržeti úplnou náhradu škody na majetku, která jemu způsobena byla odejmutím věci jeho.“ srov.* PRAŽÁK: Nárok expropriata, …, s. 223.

[263] § 305 ob. zák. obč. (ABGB). Online dostupné: < https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugyxhazrtga2s2ma>.

[264] PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata…, s. 223-225.

[265] HOETZEL: *Československé správní právo*…, s. 310.

[266] KUČERA: Problém vyvlastnění v právu mezinárodním…, s. 502.

U právní povahy náhrady za vyvlastnění se však názory různí. K právní povaze náhrady Hoetzel uvádí: „*Sporná je otázka právní povahy odškodnění. Nelze v něm vidět civilistický institut náhrady škody již proto, že na straně vyvlastnitele nejde o nějaké zavinění, když užívá svého nároku na vyvlastnění a vyvlastňovaný koná svou povinnost.“* V odškodnění tedy vidí nárok sui generis a uznávajíc spornost řazení nároku do kategorie soukromoprávní či veřejnoprávní, přiklání se k řešení, že nárok je zásadně veřejnoprávní[267], neurčí-li zvláštní předpisy pro konkrétní případ jinak (např. z. č. 30/1878 ř. z. železz. vyvl. zákoně)[268]. Rozlišení právní povahy má význam pro určení, kdo je příslušný k přezkumu rozhodnutí, zda soudy či správní úřady, resp. zda soudy ve správním soudnictví či v občanském soudním řízení.[269] Výše uvedené Hoetzel komentuje: „*Příslušnost určovati odškodné jest u nás upravena zcela nejednotně. Někdy jsou to soudy v řízení nesporném, někdy se nastoupí napřed cesta řízení nesporného a poté řízení sporného (stavební řády), někdy provisorně určují odškodné správní úřady s možností jíti na soudy řádné, jinde není vyloučena stížnost na nejv. správní soud. De lege ferenda bych upozornil, že velice záleží na dobrém určování odškodného*.“[270]

[267] Hoetzel říká: „*Jde o nárok veřejnoprávní, jak dokazuje O. Mayer.*“ Srov. HOETZEL: *Československé správní právo*…, s. 309.
[268] HOETZEL: heslo: Vyvlastnění…, s. 489-499.
[269] HORÁK, Ondřej, POSPÍŠILOVÁ, Markéta. Heslo: Vyvlastnění - v tisku.
[270] HOETZEL: *Československé správní právo*…, s. 310.

Závěr

Cílem mé práce bylo přiblížení problematiky expropriací po I. světové válce, kdy nejen Evropu zachvátila vlna revolučního vyvlastňování.

Jak jsem již předestřel v úvodu, posouzení výše uvedeného stojí na zvážení dvou věcí. Na jedné straně ochrany vlastnického práva, tedy který rozměr vlastnictví dle společenského konsensu v daném období převažuje a na straně druhé na nezpochybnitelné suverenitě státu a jeho práva na sebezáchovu.

Citelně je zde vidět zápas práva přirozeného s právem pozitivním. Kdy příznivci teorií charakteru Lapradellových tuto ochranu odůvodňují učením o vrozených a nezcizitelných právech. Tato práva tak existují neodvisle na pozitivním právu a suverén je může maximálně deklarovat. Dále také argumentují slušností, rovnoměrným rozvržením břemen, či existencí obyčejového standardu zacházení s cizinci, či vlastními příslušníky.

Na straně druhé odpůrci této terie z řad pozitivistů (kdy toto učení bylo dobově převažující) argumentují neexistenci normy, která by povinnost šetřit nabytá práva, poskytnout náhradu za vyvlastnění, a tak dále, požadovala. S odkazem na suverenitu a rovnost států (resp. neexistenci nadstátu) dále konstatují, že bez takové normy nemůže být tato povinnost státu ukládána a vznikat tedy odpovědnost.

Můj názor na problematiku je takový, že mezinárodní standard obyčejové charakteru nejspíš nikdy neexistoval, a to ani přes výše uvedená rozhodnutí soudů. Mám za přesvědčivé argumenty, které říkají, že by se podobné pojetí povinností států (pakliže by bylo absolutního charakteru) dobově v konečném důsledku obrátilo proti cizincům samotným a mohlo v konkrétním případě ohrozit existenci samotného státu. Na druhou stranu se neztotožňuji s argumenty některých pozitivistů, že odškodnění, pakliže je aktem slušnosti, je na pouhé volné úvaze státu. Věřím, že je spravedlivé požadovat po státu odškodnění, je-li v jeho možnostech
a nejsou-li naplněny ony zvláštní okolnosti, jež by mohly ohrozit samotnou existenci státu. Nebránil bych se zde úvaze, že tato povinnost vyplývá přímo z práva přirozeného, kdy se postupem času, jako některé jiné instituty, dostala do práva pozitivního.

Klíčová slova

Expropriace majetku cizinců, expropriace, vyvlastnění, konfiskace, vlastnické právo, nedotknutelnost vlastnictví, ochrana cizích investic, zákaz diskriminace, minimální standard zacházení.

Abstrakt

Předkládaná práce je věnována pojmu a genezi vyvlastnění z mezinárodně-právní perspektivy, přičemž se zaměřuje zejména na meziválečnou éru a problematiku pozemkových reforem. V kapitole první je pojednáno o vlastnictví, jeho obsahu, omezení a způsobu ochrany. Kapitola druhá se zaobírá expropriací z mezinárodně-právní perspektivy, tedy situací, kdy je předmětem vyvlastnění majetek cizince, dále pojednává o tradičních podmínkách kladených na vyvlastnění po právu. Kapitola poslední se věnuje náhradě za vyvlastnění jako nutnému či alespoň pravidelnému komponentu expropriace, kdy shrnuje i nahlížení na tuto problematiku v poválečném Československu.

Key words

Expropriation of Alien Property, Expropriation *stricto sensu,* Confiscation, Property Rights, Inviolability of Property, Protecting of Foreign Investment, Principle of Non-Discrimination, Minimal Standard of Treatment.

Abstract

Presented work is devoted to the concept and method of expropriation from the international law perspective, focusing especially on the period between the war and the problems of land reforms. The first chapter concerns ownership, its content, restrictions, and protection. The second chapter deals with expropriation from an international law perspective, *i.e.* the situation where the property is subject to expropriation of foreigners, and it deals with traditional conditions for lawful expropriation. The last chapter deals with compensation for expropriation as a necessary rule or at least periodical component of lawful expropriation, last sub-chapter also summarizes the view of this problem in post-war Czechoslovakia.

Seznam zdrojů

Monografie, encyklopedie a komentáře:

- AKISANYA, Adeoye A. *The Expropriation of Multinational Property in the Third World.* New York: Praeger Publishers, 1980. 386 s.
- AMADOR, Garcia F. V. *The Changing Law of International Claims*, Vol. 2. New York: Oceana Publications, Inc., 1984. 286 s.
- BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981. 512 s.
- BORCHARD, Edwin M. *The Diplomatic Protection of Citizens Abroad Or the Law of International Claims*. New York: The Banks law Publishing Company, 1919. 1038 s.
- BROWNLIE, Ian. *Principles of Public International Law*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 1979. 743 s.
- DE VATTEL, Emer. *The Law of Nations, Classics of International Law*. Washington D. C.: Carnegie Institution, 1916. 398 s.
- FRIEDMAN, Samy. *Expropriation in International Law*. London: Stevens and Sons, 1953. 236 s.
- HACKWORTH, Green H. *Digest of International Law.* Vol. 5. Washington D.C.: Government Printing Office, 1940. 789 s.
- HALL, William E. *A Treatise on the Foreign Powers and Jurisdiction of the British Crown*. Oxford: Clarendon Press, 1894. 304 s.
- HARRIS, David J. *Cases and Materials on International*. 5th edition. London: Sweet & Maxwell, 1998. 924 s.
- HENDRYCH, Dušan (ed.). *Správní právo.* 8. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 328 s.
- HOETZEL, Jiří, WEYR, František. *Slovník veřejného práva československého.* Sv. 5. Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 1098 s.
- HOETZEL, Jiří. *Československé správní právo: část všeobecná.* 2. vyd. Praha: Melantrich, 1937. 506 s.
- KALLAB, Jaroslav. *Příručka k přednáškám o právu mezinárodním*. Brno: Nákladem Čsl. akademického spolku Právník, 1924. 156 s.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s.
- KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. 248 s.
- KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952. 510 s.
- KOTULÁN, Jaroslav, UHLÍŘ, Dušan (edd.). *Evropa 1805. Sborník prací V. mezinárodního napoleonského kongresu*. Brno 26.-28. září 2005. Brno: Československá napoleonská společnost se sídlem v Brně, 2006. 104 s.
- KRČMÁŘ, Jan, ANDRES, Bedřich. *Právo občanské*. Díl II. Práva věcná. 3. dopl. vyd. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946. 403 s.
- KUČERA, Bohumil. *Mezinárodní základy cizineckého práva*. V Brně: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1929. 201 s.
- LILLICH, Richard B. *International Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*. Charlottesville: University Press of Virginia, 1983. 412 s.
- MADAR, Zdeněk (ed.). *Slovník českého práva.* Díl I. A-O. 3. rozš. vyd. Praha: Linde, 2002. 585 s.
- MILES, Kate. *The Origins of International Investment Law: Empire, Environment and the Safeguarding of Capital.* Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 453 s.
- MOORE, John B. *Digest of International Law*. Vol. 6. Washington D.C.: Government Printing Office, 1906. 1060 s.
- MOORE, John B. *History and Digest of International Arbitration to which the United States has been a Party*. Vol. 2, Government Printing Office, Washington D.C. 1898. 1176 s.
- OTTO, Jan (edd.). *Ottův slovník naučný*. Díl 14. Praha: J. Otto, 1899. 1066 s.
- OTTO, Jan (edd.). *Ottův slovník naučný*. Díl 26. Praha: J. Otto, 1907. 1002 s.
- OTTO, Jan (edd.). *Ottův slovník naučný*. Díl 8. Praha: J. Otto, 1894. 1039 s.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda. Ústavní právo České republiky*. II. Díl. Praha: Leges, 2011. 546 s.
- PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy.* Praha: Vesmír, 1923. 79 s.
- PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní*. Část III. Ústava říšská. 2. dopl. vyd. Praha: Jednota právnická, 1902. 720 s.

- PRAŽÁK, Josef M. (ed.). *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 8. nezměněné vyd. Praha: Československá grafická unie a.s., 1936. 1348 s.
- PRŮCHOVÁ, Ivana, PEKÁREK, Milan. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 488 s.
- RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém.* Reprint původního 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2008. 340 s.
- RAŠÍN, Ladislav. *Vznik a uznání československého státu*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1923. 326 s.
- SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František (edd.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl I-VI. Praha: V. Linhart, 1935-1937. 5424 s.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnictví a vlastnické právo*. Brno: Barvič & Novotný, 1919. 58 s.
- SHAW, Malcolm. N. *International Law*. 5th edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 1225 s.
- SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Encyklopedie českých právních dějin*. Sv. III. K–M. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 877 s.
- SORMARAJAH, Muthucumaraswamy. *The International Law on Foreign Investment.* 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 494 s.
- TUNKIN, Grigorii I. *Theory of International Law*. Massachusetts: Harvard University Press, 1974. 485 s.
- VESELÝ, František X. (ed.) *Všeobecný slovník právní*. Díl 5. Praha: F. X. Veselý, 1899. 1090 s.
- VESELÝ, František X. (ed.) *Všeobecný slovník právní.* Díl I. Praha: F. X. Veselý, 1896. 640 s.
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (edd.). *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Díl 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 615 s.
- WEYR, František, NEUBAUER, Zdeněk. *Ústavní listina Československé republiky: její znění s poznámkami.* Praha: Nakladatelství Orbis, 1931. 180 s.
- WEYR, František. *Československé právo ústavní.* Praha: Melantrich, 1937. 339 s.
- WEYR, František. *Soustava československého práva státního*. Brno: Barvič & Novotný, 1921. 374 s.
- WHITE, Gillian. *Nationalisation of Foreign Property*. London: Stevens & Son Limited, 1961. 283 s.

Příspěvky ve sbornících a časopisech:

- AMADOR, Garcia F. V. The Proposed New International Economic Order: A New Approach to the Law Governing Nationalisation and Compensation. *Lawyer of the Americas*, 1980, vol. 12, no. 1, s. 1-58.
- BAADE, Hans W. Permanent Sovereignty over Natural Wealth and Resources, In MILLER, Richard S., STANGER, Roland J. *Essays on Expropriation*, Ohio: State University press, 1967, s. 1-24.
- BRONFMAN KLEIN, Marcela. Fair and Equitable Treatment: An Evolving Standard. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2006, vol. 10, s. 609-680.
- DAWSON, Frank G., WESTON, Burns H. Prompt, Adequate and Effective: A Universal Standard of Compensation? *Fordham Law Review*, 1962, vol. 30, issue 4, s. 727-758.
- EDERINGTON, Benjamin L. Property as a Natural Institution: The Separation of Property from Sovereignty in International Law. *American University International Law Review,* 1997, vol. 13, issue 2, s. 263-331.
- ELIÁŠ, Karel. Ještě jednou k některým otázkám konfiskace podle dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb. *Právník*, 1994, roč. 133. č. 11, s. 971-980.
- FACHIRI, Alexander P. Recognition of Foreign Laws by Municipal Courts. *British Yearbook of International Law*, 1931, vol. 12, issue 95, s. 95-106.
- GRYGAR, Tomáš. Expropriace prostřednictvím kontraktační povinnosti? Aneb k novele zákona o potravinách. *Právní rozhledy,* 2018, roč. 26, č. 12, s. 444-449.
- HERZ, John H. Expropriation of Foreign Property. *The American Journal of International Law*, 1941, vol. 35, no. 2, s. 243-262.
- HORÁK, Ondřej, MARETHOVÁ, Zuzana. Konfiskace. In SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (edd.). *Encyklopedie českých právních dějin.* Sv. III. K–M. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 241-245.
- HORÁK, Ondřej, POSPÍŠILOVÁ, Markéta. Heslo: Vyvlastnění - v tisku.
- HORÁK, Ondřej. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník*, 2017, roč. 156, č. 12, s. 1109-1123.
- HORÁK, Ondřej. Mezi svobodou a rovností. K paradigmatu vlastnického práva z historické perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi,* 2006, roč. 14, č. 1, s. 48-52.
- KALIŠ, Roman. Mezinárodní minimální standard zacházení s mezinárodní investicí. *COFOLA 2011*: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011, s. 1-11.

- KOUDELKA, Zdeněk, RIGEL, František. Znárodnění a pozemní komunikace. *Právní rozhledy*, 2017, roč. 25, č. 18, s. 629-633.
- KUČERA, Bohumil. Problém vyvlastnění v právu mezinárodním. *Právník*, 1929, roč. 68, s. 499-532.
- MANIRUZZAMAN, Munir. Expropriation of Alien Property and the Principle of Non-Discrimination in International Law of Foreign Investment: An Overview. *Journal of Transnational Law and Policy,* 1998, vol. 8, no. 1, s. 57-77.
- MAYEDA, Graham. Playing Fair: The Meaning of Fair and Equitable Treatment in Bilateral Investment Treaties. *Journal of World Trade*, 2007, vol. 41, no. 2, s. 273-291.
- PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata na vyplacení přiměřené náhrady. *Právník*, 1875, roč. 14, s. 145-414.
- ROY, Guha S. N. Is the Law of Responsibility of States for Injuries to Aliens a Part of Universal International Law? *American Journal of International Law*, 1961, vol. 55, issue 4, s. 863-891.
- SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. Communist Theories on Confiscation and Expropriation, Critical Comments. *The American Journal of Comparative Law,* 1958, vol. 7, issue 4, s. 541-571.
- SCHACHTER, Oscar. Compensation for expropriation. *American Journal of International Law*, 1984, vol. 78, no. 1, s. 121-130.
- WESTON, Burns H. The Charter of Economic Rights and Duties of States and the Deprivation of Foreign-Owned Wealth. *American Journal of International Law*, 1981, vol. 75, issue 3, s. 437-475.
- WHITEMAN, MARJORIE M. Damages in International Law. *The American Journal of International Law,* 1937, vol. 32, no. 1, s. 191-195.
- WORTLEY, Ben A. (edd.). Expropriation in International Law. *Transactions of the Grotius Society*, 1947, vol. 33, s. 25-48.

Judikatura:

- Norwegian Shipowners´ Claims (Nor. v. U.S., 1922), 1 R Int´l Arb. Awards 307, s. 339-341.
- Certain German Interests in Polish Upper Silesia (Merits). Judgment of 25 May 1926, s. 21-22.
- Rozhodnutí z 8. dubna 1927, R I 120/27, VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských.* IX.a. 1927. Praha: V. Tomsa, 1928, s. 631-666.
- Rozhodnutí Stálého mezinárodního soudního dvora ze dne 13. září 1928, č. 13, vyneseném ve věci náhrady za chořovskou továrnu, s. 47.

Kvalifikační práce a jiné zdroje:

- GHASSEMI, Ali. *Expropriation of foreign property in international law*. 1999. PhD Thesis. University of Hull. 346 s.
- HORÁK, Ondřej. *Konfiskace a vyvlastnění: Příspěvek k době prvorepublikové a k pozemkové reformě.* 2006. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 130 s.
- HORÁK, Ondřej. *Lichtenštejnové mezi konfiskací a vyvlastněním: Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. 2007. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 205 s.
- STONIŠ, Petr. *Zákonné vyvlastnění v mezinárodním právu*. 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 79 s.
- Taking of property [online]. New York and Geneva: United Nation, 2000 [cit. 2018-11-09]. Dostupné na https://unctad.org/en/docs/psiteiitd15.en.pdf